

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้กำเนิดขึ้นมาในชมพูทวีป หรือประเทศอินเดีย ภายหลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกผนวชจากศากยวงศ์ จุดมุ่งหมายของพระองค์ ก็เพื่อแสวงหาทางหลุดพ้นจากความทุกข์ โดยเวลาแสวงหาความรู้ถึง ๖ ปี ตรัสรู้ตอนตรัสสมาสัมโพธิญาณที่ทรงค้นพบทางหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี จึงได้พระนามว่า พุทธะ พระพุทธเจ้าได้ทรงอาศัยพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ในหมู่สัตว์ เสด็จจาริกไปเพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนที่ตรัสรู้แก่เวไนยสัตว์ทั้งหลาย ในเบื้องต้นนั้น พระพุทธองค์ได้เสด็จไปแสดงธรรมจกกับปวัตตนสูตร แก่หมู่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันทำให้ปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรมตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน ต่อจากนั้น ทรงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรและสหาย จึงทำให้บังเกิดมีพระอรหันตสาวกในพระพุทธศาสนาจำนวน ๖๐ องค์ พระองค์ทรงส่งพระสาวกทั้งหมดไปเผยแผ่ธรรมะในที่ต่างๆ โดยไม่ซ้ำกัน โดยพระพุทธโอวาทว่า

“จรรถ ภิกขเว จาริกัม พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตายสุขาย เทวมนุสสานัม”^๑

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”

จากพระพุทธโอวาทนี้เอง ถือเป็นกุญแจเปิดประตูสู่การเดินทางเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมแก่พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ช่วยกันทำหน้าที่ในการเผยแผ่และสืบทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แผ่ขยายไปทั่วทุกทิศ

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการสืบทอดและพัฒนาตามยุคตามสมัย จากพระศาสดามาสู่พระสาวก จากพระสาวกรุ่นต่อรุ่นมาแล้ว วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมที่ได้รับการสืบทอดมาเรื่อย ทำให้พระพุทธศาสนาได้แพร่ขยายเข้ามาสู่ประเทศไทย รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระสงฆ์ในประเทศไทยก็ได้รับการสืบทอดและพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระสงฆ์ไทยถือเป็นรูปแบบ ที่ได้รับการพัฒนาในลักษณะต่าง ๆ ตามจุดประสงค์ทั้งในแง่การให้ความรู้และเพื่อโน้มน้าวใจเพื่อสร้างความเชื่อมั่นเข้าสู่ความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอน แล้วนำมาสู่การปฏิบัติให้บังเกิดผลตามความต้องการมีผู้กล่าวเอาไว้ว่า ธรรมะเหมือนยาขมหม้อใหญ่ ถึงแม้คนป่วยจะรู้ว่า เป็นยาที่มีประสิทธิภาพในการรักษาโรค แต่ก็ยากเหลือเกินที่จะดื่มกินเข้าไป^๒ เช่นเดียวกันวิธีการสื่อสารธรรมะที่จะทำให้ผู้ฟังอยากรับไป

^๑วินย.(บาลี) ๔/๓๒/๓๙.

^๒พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), **พุทธศาสตร์ปริทัศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๐.

ประพัตินั้น เป็นสิ่งที่ยากเป็นอย่างยิ่ง แต่ด้วยหน้าที่และความตั้งใจ ในการทำงาน เพื่อพระพุทธรูปของพระสงฆ์ ทำให้การเผยแผ่พระพุทธรูปเกิดผลสัมฤทธิ์ด้วยดีตลอดมา

การเผยแผ่พุทธธรรมที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมของพระสงฆ์ก็คือ การแสดงพระธรรมเทศนาบนธรรมาสน์ พระสงฆ์จะทำหน้าที่ต้องได้รับการอาราธนาให้แสดงพระธรรมเทศนา มีระเบียบวิธีปฏิบัติที่ตายตัวแน่นอน รูปแบบดังกล่าวนี้ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป เพราะสังคมความซับซ้อนไปด้วยปัญหาต่างๆ ประกอบกับความเจริญทางเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก ทำให้การเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยในยุคปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งรูปแบบและวิธีการ ตลอดทั้งการประยุกต์เนื้อหาสาระให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันพระสงฆ์ไทยทำหน้าที่การเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อประโยชน์แก่สังคมในยุคปัจจุบันมีรูปแบบและวิธีการและการนำเสนอที่แตกต่างกัน ซึ่งเมื่อหันมามองบทบาทในการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ยังมีปัญหาในหลายประเด็นด้วยกัน คือ การขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพียงพอและถูกวิธี เพราะส่วนมากยังยึดติดในธรรมเนียมนิยมแบบเก่า ๆ อยู่ ได้แก่ เทศน์ตามคัมภีร์ นับว่าไม่เกิดผลเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีนักเทศน์หน้าใหม่ ๆ เกิดขึ้นและมีวิธีการเผยแผ่ที่แตกต่างกันออกไปแต่ก็ยังไม่สามารถโน้มน้าวให้ประชาชนสักซึ่งในพระธรรมวินัยได้มากนักและบางครั้งผู้เผยแผ่เองก็ยังไม่มีความรู้ตามหลักของพระธรรมวินัยอย่างแท้จริงคือรู้น้อยแล้วไปสอนธรรมหรือแม้กระทั่งพระสงฆ์เองก็ประพัตินไม่ถูกต้องตามหลักของพระธรรมวินัย จึงเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาไปค่อนข้างมาก

พระสุพรหมยานเถร หรือที่รู้จักกันในนาม ครูบาพรหมา พรหมจกโก หรือ ครูบา วัดพระบาท ถือได้ว่าเป็นพระเถระที่คนไทยโดยเฉพาะชาวพุทธภาคเหนือตอนบนมีความเคารพนับถือมีความเลื่อมใสในปฏิปทาของท่านอย่างมากเพราะท่านได้นำเอาหลักของการปฏิบัติธรรมแบบสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักในการเผยแผ่พระศาสนา ซึ่งแต่ก่อนนั้นการปฏิบัติธรรมแบบสติปัฏฐานนั้นมีคนรู้จักน้อยมาก เพราะยังไม่แพร่หลาย ดังนั้นด้วยวิธีการเผยแผ่พระพุทธรูปที่เป็นเอกลักษณ์ของท่าน จึงทำให้พุทธศาสนิกชนมีความเลื่อมใสศรัทธามาก^๓

ปัจจุบันการสอนในแนวทางนี้ได้รับการยอมรับจากหลายๆฝ่ายว่าเป็นแนวทางที่เป็นทางสายเอกตามที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้และด้วยความสำคัญดังกล่าวจึงมีการศึกษาค้นคว้าวิจัย หลักการและวิธีการการเผยแผ่พระพุทธรูปของพระสุพรหมยานเถร (ครูบาพรหมา พรหมจกโก)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาข้อมูลที่เป็นการอบรมสั่งสอนและการแสดงพระธรรมเทศนาของท่านครูบาพรหมา ซึ่งนำมาบรรจงเป็นหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งสัมภาษณ์บุคคลผู้มีส่วนรับรู้การประพัตินวัตรปฏิบัติธรรมของท่านขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เพื่อวิเคราะห์คำตอบต่อโจทย์ในการศึกษาว่าท่านยึดหลักการอะไรในการเผยแผ่พระพุทธรูปที่ท่านใช้วิธีเช่นไรในการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติมีอย่างไร

^๓คณะศิษย์, วัดพระพุทธรูปตากผ้า, (ลำพูน : ญาณการพิมพ์, พ.ศ.๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติและบทบาทของพระสุพรหมยานเถร
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ประวัติและบทบาทของพระสุพรหมยานเถร เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ หลักและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถร มีอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การดำเนินการวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์คุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถร ใน ๓ ด้าน คือ

- ๑) ประวัติและบทบาทของพระสุพรหมยานเถร
- ๒) หลักและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๓) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถร

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษา บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถร โดยศึกษาเอกสารมาประกอบการวิจัย ได้แก่

- ๑) เอกสารเกี่ยวกับประวัติและบทบาทของพระสุพรหมยานเถร
- ๒) เอกสารเกี่ยวกับหลักและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๓) เอกสารเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถร

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรผู้ให้ข้อมูล

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถร ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างที่จะนำไปสู่เป้าหมายได้ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น ๒ กลุ่มคือ พระสงฆ์ และฆราวาสผู้ปฏิบัติตามแนวการสอนของท่าน จำนวน ๖ ท่าน ได้แก่

- ๑) พระธรรมมังคลาจารย์* ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๗ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

* ปัจจุบันได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นที่ปรึกษาในราชทินนามที่ พระพรหมมงคล

- ๒) พระพุทธบาทพิทักษ์ เจ้าคณะอำเภอป่าซาง เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทตากผ้า
อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
- ๓) พระสุวรรณเมธี รองเจ้าคณะอำเภอจอมทอง วัดพระธาตุศรีจอมทอง
อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
- ๔) พระครูสัทธาภิมณฑ์ รองเจ้าคณะอำเภอป่าซาง เจ้าอาวาสวัดมะกอก
อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
- ๕) อาจารย์ศิริรินทร์ หินคง อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขต เชียงใหม่
- ๖) อาจารย์สว่าง คำสม ไวยาวัจกรวัดพระพุทธบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถร” ได้นิยามศัพท์ในการศึกษาดังนี้

๑.๕.๑ **บทบาท** หมายถึง อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการงานโดยตรงและงานพิเศษที่ควรจะต้องกระทำ หรือพฤติกรรม ที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม

๑.๕.๒ **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา** หมายถึง การนำคำสอนในพระพุทธศาสนาไปปรากฏต่อการรับรู้ของบุคคล กลุ่มบุคคลและมวลชน ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งที่เป็นสื่อบุคคลและสื่อมวลชน โดยมุ่งหวังให้ผู้รับเข้าใจและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์คือสามารถส่งประจักษ์ภักดิ์ในระดับต่างๆจนถึงพระนิพพาน

๑.๕.๓ **พระสุพรหมยานเถร** หมายถึง พระเถระชาวล้านนาคามว่า พระสุพรหมยานเถรหรือที่รู้จักกันในนาม ครูบาพรหมา พรหมจกโก วัดพระพุทธบาทตากผ้า ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ผู้นำหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเผยแผ่ให้กับพุทธศาสนิกชน ในที่นี้ผู้วิจัยจะใช้สรพนามแทนพระสุพรหมยานเถรด้วยคำว่า “ท่านครูบา”

๑.๕.๔ **ครูบา** หมายถึง คำเรียกพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ด้วยความเคารพ ซึ่งเป็น ผู้รู้หรือเป็นผู้มีศีลาจารวัตรอันงดงามเป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติดี มีน้อย สันโดษ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถร (ครูบาพรหมา พรหมจกโก) ผู้วิจัยได้ศึกษากรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระศาสนา และได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ คือ

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถร (ครูบาพรหมา พรหมจกโก)” ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

พระสงฆ์ถือเป็นหนึ่งในรัตนตรัยที่มีความสำคัญในการจรจรของพระพุทธศาสนาซึ่งพระสงฆ์เองมีทั้งหน้าที่และบทบาทควบคู่กันไป หน้าที่และบทบาทหลักในการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์นั้นได้แก่การศึกษาเรียนรู้ในหลักของพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เข้าถึงหลักแก่นในพระธรรมของพระองค์ แต่ในขณะเดียวกันพระสงฆ์เองก็มีบทบาทในการชี้หนทางธรรมให้แก่ชาวพุทธให้ได้เข้าใจไปด้วยดังนั้นจึงต้องเข้าใจคำว่า “บทบาท” ก่อนตามที่ได้ศึกษาดังนี้

บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามหน้าที่และสิทธิของตนตามสถานะภาพทางสังคม การที่บุคคลมีบทบาทต่อสังคมและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ที่สังคมยอมรับ มีความสำคัญเป็นอันมาก เพราะทำให้การจัดระเบียบสังคมดีขึ้นเป็นการควบคุมสังคมให้เป็นระเบียบ ถ้าคนไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ตามบทบาทของตนในสังคม ให้สมกับสถานะภาพที่ได้รับ จะทำให้สังคมเสียระเบียบทำให้เกิดปัญหาและความยุ่งยากให้แก่สังคม^๕

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า เป็นการกระทำที่กำหนดให้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู เป็นต้น^๕

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทว่า บทบาทหมายถึงการประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานะภาพในสังคมนั้น ๆ ถ้าตำแหน่งหรือสถานะภาพเปลี่ยนไป บทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น^๖

ชวบน พลตรี ได้กล่าวไว้ว่า บทบาท คือ แบบแผนพฤติกรรมเกี่ยวเนื่องกับสถานะภาพหรือตำแหน่งทางสังคม บทบาทเป็นการเคลื่อนไหวของสถานะภาพหรือหน้าที่ตามสถานะภาพนั่นเอง^๗

งามพิศ สัตย์สงวน ได้กล่าวไว้ว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานะภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้^๘

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง พิจารณารอบบาทนั้นมี ๒ นัย คือ ทางด้านโครงสร้างบทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่างๆ กันแสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครอง

^๕การจักระเบียบทางสังคม, แหล่งที่มา : www.dnfe.5nfe.go.th/ilp/sco1/so31-1-3.htm. (๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๗).

^๖ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, พ.ศ. ๒๕๔๖).

^๗กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, พ.ศ. ๒๕๒๗), หน้า ๕๐.

^๘ชวบน พลตรี, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการฝึกหัดครู, พ.ศ.๒๕๓๐), หน้า ๒๓.

^๘งามพิศ สัตย์สงวน, การวิจัยทางมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, พ.ศ.๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

ตำแหน่งนั้นๆ ส่วนทางด้านการแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) บทบาทเป็นผลต่อเนื่องที่เกิดจากแบบแผนการกระทำของบุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม^๙

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เหมาะสมสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^{๑๐}

พัชนี วรกวิน ได้กล่าวว่า บทบาท ก็คือแบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้นๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป^{๑๑}

จิตยา สุวรรณขุ ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยังได้แบ่งหน้าที่ออกเป็น "บทบาทในอุดมคติ" (Ideal Role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่ง อารมณ์ขณะแสดงบทบาท และอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ ปฏิกริยาของผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามได้กล่าวไว้ว่าฐานะตำแหน่ง และบทบาททางสังคมไว้ ดังนี้

- ๑) มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในสังคม และมีอยู่ก่อนตัวตนจะเข้าไปครอง
- ๒) มีบทบาทที่ควรจะเป็นอยู่แต่ละตำแหน่ง
- ๓) วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการกำหนดฐานะตำแหน่ง และบทบาทที่ควรจะเป็น
- ๔) ฐานะ ตำแหน่งแต่ละบทบาทนั้น ได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)
- ๕) บทบาทที่ควรจะเป็น นั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน พฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานะตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลของปฏิกริยาของคนที่มีต่อบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้นที่อยู่ในเวลา และสถานที่เกิดจากการติดต่อทางสังคม^{๑๒}

ไพบูลย์ ช่างเรียน ได้อธิบายว่า บทบาทของคนในสังคมย่อมขึ้นกับสถานภาพที่ตนครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคล บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุ จูงใจ การอบรมขัดเกลาและความพอใจ^{๑๓}

วราคม ที่สุกะ กล่าวว่า บทบาท คือสิ่งที่เราทำ หรือหน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมากับสิ่งที่เราเป็นสถานภาพ^{๑๔}

^๙ประเสริฐ แยมกลินฟุ้ง, **สถานภาพและบทบาท**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๑๖), หน้า ๑๘.

^{๑๐}ปราชญา กล้าผจญ, **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, พ.ศ. ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^{๑๑}พัชนี วรกวิน, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์, พ.ศ.๒๕๒๖), หน้า ๕๒.

^{๑๒}จิตยา สุวรรณขุ, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, พ.ศ.๒๕๒๗), หน้า ๒๒.

^{๑๓}ไพบูลย์ ช่างเรียน, **สารานุกรมศัพท์ทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, พ.ศ.๒๕๑๖), หน้า ๒๙-๓๐.

^{๑๔}วราคม ที่สุกะ, **สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, พ.ศ.๒๕๓๔), หน้า ๒๙.

บรูม และเซลซ์นิก (Broom & Selznick) ได้กล่าวไว้ว่า ความหมายของบทบาท คือ

๑) บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้

๒) บทบาทที่ควรกระทำ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทที่กำหนดไว้ ไม่ตรงตามอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลก็ได้

๓) บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้กระทำไปจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

บทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่และสิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับสภาพหรือฐานะตำแหน่งทางสังคมโดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาท และบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งไว้เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพ หรือตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ^{๑๕}

โคเฮนและออร์บุช (Cohen & Orbach) กล่าวว่า บทบาท หมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังว่าบุคคลอื่นจะปฏิบัติตามตำแหน่งหรือสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมเรียนรู้ได้จากกระบวนการต่างๆ ในสังคมที่ผ่านมาแล้วซึมซับเข้าไปในตัวบุคคล^{๑๖}

อัลพอร์ท (Allport) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการแสดง บทบาทของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑. บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role expectation) คือ บทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยกลุ่มสังคมและโดยสถานภาพที่บุคคลนั้น ๆ ครองอยู่

๒. การรับรู้บทบาท (Role conception) คือ การที่บุคคลรับรู้ในบทบาทของตนเอง ว่าควรจะมีบทบาทอย่างไร และสามารถจะมองเห็นบทบาทของตนเองได้ ตามการรับรู้ นั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับความต้องการของบุคคลนั่นเอง โดยการรับรู้ในบทบาทและ ความต้องการของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายใน ชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวามบทบาทนั้น

๓. การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role acceptance) จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความสอดคล้องของบทบาทตามความคาดหวังของสังคม และบทบาทที่ตนรับอยู่ การยอมรับ บทบาทเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจในบทบาท และการสื่อสารระหว่างสังคมและ บุคคลนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าบุคคลอาจไม่ยินดียอมรับบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับ การคัดเลือกจากสังคมให้รับตำแหน่ง และมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติตาม เพราะถ้าหาก บทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้ง กับความต้องการ (Role conflict) หรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่ก็พยายาม หลีกเลียงบทบาทนั้นไม่ยอมรับบทบาทนั้น

๔. การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role performance) เป็นบทบาทที่ เจ้าของสถานภาพแสดงจริง (Actual role) ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคม คาดหวัง หรือเป็น

^{๑๕}Broom, Leonard, & Selznick, Philip, **Sociology**, (New York : Harper & Row, 1977), p.233.

^{๑๖}Cohen & Orbach, **Introduction to Sociology**, (Singapore : Mc Graw-Hill, 1990), p.43.

การแสดงบทบาทตามการรับรู้ และตามความคาดหวังของตนเอง การ ที่บุคคลใดจะปฏิบัติตาม บทบาทหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับ บทบาทนั้น ๆ ของบุคคลที่ครองตำแหน่ง นั้นอยู่ เนื่องจากความสอดคล้องกับบทบาท ตามความคาดหวังของสังคม และการรับรู้บทบาทของ ตนเอง^{๑๗}

ลิวินสัน (Levinson) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ ๓ ประการ คือ

๑. บทบาท หมายถึง บรรทัดฐาน (Norm) ความคาดหวังข้อห้ามความรับผิดชอบซึ่งผูกพัน อยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดไว้ บทบาทตามความหมายนี้ คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุดแต่มุ่งไปที่ การชี้หน้าที่อันควรกระทำ

๒. บทบาท หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่จะคิด และทำเมื่อดำรง ตำแหน่งนั้นๆ

๓. บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่มีจะกระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้าง ของสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวทางอันบุคคลที่พึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้นๆนั่นเอง^{๑๘}

สรุปได้ว่า บทบาท จึงเป็นความหมายทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่ง ๆ ซึ่งบุคคล ควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้อง แสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเรียนแบบและการสังเกต จากบุคคลที่ยึดถือ เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ ต่าง ๆ ในสังคมนี้ตามที่ตนต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพลักษณ์ของตนหรือแสดงบทบาทในการสวม บทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับสังคมก็ได้

๒) ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ผู้ที่เข้าใจ บทบาทหน้าที่ และการเข้าใจทฤษฎีบทบาทจะทำให้สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ได้ดี ดังนั้น สมาชิกทุกคน ในสังคม จึงควรที่จะเรียนรู้บทบาทของกันและกันว่า เมื่อไร เวลาไหน และที่ใด บุคคลควรจะแสดง บทบาทอย่างไร จึงจะเหมาะสมอันเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย ซึ่งมีรายละเอียดของทฤษฎีบทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีบทบาทเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับปัจเจกบุคคลเป็นเครือข่ายของสถานภาพ และความคาดหวัง ส่วนปัจเจกบุคคลผู้ครองสถานภาพและแสดงบทบาทตามสถานภาพที่ครอบครอง จะมีลักษณะที่สำคัญ ๒ อย่าง คือ

๑. ลักษณะเกี่ยวกับตน (Self-related characteristics) ได้แก่ลักษณะต่าง ๆ ของบุคคล ตามที่เขาคิดว่าเป็นหรือมีลักษณะเช่นนั้น (Self-conception) ลักษณะนี้จะมีผลต่อการประพฤติตาม สถานภาพที่เขาดำรง และจะเป็นฐานในการเลือกความคาดหวังประเภทต่าง ๆ มาเป็นแนวทางในการ ประพฤติตามสถานภาพ

^{๑๗}Allport, Gordon, Personality: A Psychological Interpretation, (New York : Holt,1973), pp. 181-184.

^{๑๘}Levinson, D. J. Role, Personality and Social Structure in the Organization Setting : Selected Reading and Projects in Social Psychology, (New York : Random House,1971), p. 11.

๒. ความสามารถและทักษะในการแสดงบทบาท(Role Playing Skills and capacities) ความสามารถเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของแต่ละบุคคล ส่วนทักษะเป็นสิ่งที่เรียนรู้ทีหลัง แต่ทั้งสองสิ่งก็เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หากไม่มีความสามารถเป็นทุนทักษะก็ไม่อาจเกิดได้ ด้วยทักษะและความสามารถในการแสดงนี้เองทำให้บุคคลแสดงบทบาทได้แตกต่างกัน^{๑๙}

ทฤษฎีบทบาทของราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton's Role Theory) ตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครูต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์

ทฤษฎีบทบาทของโฮมันน์ (Homann's Role Theory) บุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตอนกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นครู ตอนเย็นแสดงบทบาทเป็นนักเรียนเพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบ เป็นต้น

ทฤษฎีบทบาทของพาร์สันส์ (Parson's Role Theory) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่น บุคคลมีเพื่อนมากก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

ทฤษฎีบทบาทของเมอร์ตัน (Merton's Role Theory) บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไปซึ่งไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับทักษะของสังคมที่เขาสังกัดอยู่ ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้น

ทฤษฎีบทบาทของกู๊ด (Good's Role Theory) บทบาท คือแบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคลและบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้น ๆ

ทฤษฎีบทบาทของกัสกิน (Guskin's Role Theory) พฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนคือผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเอง และทฤษฎีบทบาทจัดเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่างๆ ในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่างๆ ควรปฏิบัติอย่างไร^{๒๐}

มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) กล่าวว่า ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท ๑๐ บทบาทด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

๑. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal roles) ได้แก่ บทบาทของความเป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์ (figurehead role) เช่น ประธานในงานพิธีการต่างๆ บทบาทการแสดงออกในฐานะผู้นำ (leader) ได้แก่ การจูงใจ การอบรม การกระตุ้นจิตใจ และการรักษาระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนบทบาทสุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม (liaison role) ได้แก่ การกระทำกิจกรรมซึ่งต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายใน และภายนอกองค์กร เช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาดขอข้อมูลด้านกำลังคนจากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ถือเป็นการติดต่อประสานงานกันภายในองค์กรแต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่นก็ถือเป็นการประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

^{๑๙}ถนอมศักดิ์ สุภิรักษ์ดี, “บทบาทพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖).

^{๒๐}สงวน สุทธิเลิศอรุณ, ทฤษฎีและการปฏิบัติทางจิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนาพานิช, พ.ศ.๒๕๒๗), หน้า ๖๙-๗๑.

๒. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (information roles) ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารจากใน และนอกองค์การของตน กระทำได้โดยการอ่านวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่นๆ เช่น องค์กร คู่แข่งขันมีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) เรียกบทบาทนี้ว่า บทบาทการตรวจสอบ (monitor role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (disseminator role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตนเปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารต่างๆ ไปยังสมาชิกในองค์กร และเมื่อถูกเชิญไปเป็นตัวแทนขององค์กรหรือสถาบันอื่นๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (spoken role) ขององค์กรด้วย

๓. บทบาทการตัดสินใจ (decisional roles) มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ ๔ ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (entrepreneurs) คือ ผู้ดูแลโครงการใหม่ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรือปัญหาต่างๆ (disturbance handles) ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย (unforeseen problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (resource allocators) ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากร คน สิ่งของ และเงินไปตามส่วนต่างๆ ขององค์กรและสุดท้าย คือ บทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงาน ผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์กรที่ตนเองทำงานอยู่^{๒๑}

จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้กล่าวถึงบทบาทว่า ประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ๓ ประการ คือ^{๒๒}

๑. บทบาทในอุดมคติ (ideal role) ได้แก่ บทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมายหรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพหนึ่ง ๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้น

๒. บทบาทตามที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (perceived role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้น ๆ จะคาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยมหรือบุคลิกภาพและประสบการณ์ของบุคคลแต่ละคน

๓. บทบาทที่แสดงออกจริง (actual / enacted role) ได้แก่การกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริงซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้สรุปทฤษฎีบทบาทต่อไปนี้

๑. ทฤษฎีบทบาทของราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton's role theory) ได้กล่าวว่าตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครูต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ เป็นต้น

^{๒๑}ตุลา มหาพฤธานนท์, **หลักการจัดการ หลักการ, ท่าเรือแหลมฉบัง LAEM CHABANG PORT**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ตำรวจ, พ.ศ.๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

^{๒๒}จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๖**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๗), หน้า ๔๕.

๒. ทฤษฎีบทบาทของนาเดล (Nadel's role theory) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทคือส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรม ๓ ลักษณะ คือส่วนประกอบที่ส่งเสริมบท เช่น ครู ต้องพูดเก่งหรือมีอารมณ์ขัน ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและชาติมิได้ เช่น เป็นแพทย์ต้องรักษาคนไข้และส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย เช่น ครูต้องเป็นสมาชิกคุรุสภาโดยกำหนดให้เป็นสมการได้ดังนี้

$$P = f(a, b, c \dots)$$

ถ้ากำหนดให้

P คือ บทบาท

a คือ ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท

b คือ ส่วนประกอบที่มีผลต่อบทบาทและชาติมิได้

c คือ ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย

จากสมการอธิบายได้ว่า บทบาทจะต้องประกอบด้วยส่วนประกอบหลายๆส่วนอย่างน้อย ๓ ส่วน ขึ้นไปจนถึง n ส่วน

๓. ทฤษฎีบทบาทของโฮมันน์ (Homann's role theory) ได้กล่าวว่าบุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตลอดกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นครู สอนตอนเย็นแสดงบทบาทเรียนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบ เป็นต้น

๔. ทฤษฎีบทบาทของพาร์สันส์ (Parson's role theory) กล่าวว่า ความสำเร็จระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตนเช่น บุคคลที่มีเพื่อนมากก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

๕. ทฤษฎีบทบาทของเมอร์ตัน (Merton's role theory) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไปซึ่งไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีอย่างน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับทักษะของสังคมที่เขาสังกัดอยู่ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้น

๖. ทฤษฎีบทบาทของกูด (Good's role theory) กล่าวว่า บทบาทคือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคลและบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้น ๆ

๗. ทฤษฎีบทบาทของกัสกิน (Guskin's role theory) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนคือผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเองและทฤษฎีบทบาทจัดเป็นข้อตกลงประการแรก ที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่าง ๆ ควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง^{๒๓}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) เป็นทฤษฎีของการปฏิบัติตามหน้าที่ ตามตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคล ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของบุคคลหรือผู้อยู่ในตำแหน่งหน้าที่นั้น ถ้าตำแหน่งหรือสภาพการณ์เปลี่ยนไปบทบาทก็อาจจะเปลี่ยนตามไปด้วยและถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

๒) แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

การทำความเข้าใจในบทบาทของพระสงฆ์ จะเริ่มที่การนิยามความหมายของคำว่า สงฆ์หรือสังฆะ เป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะก้าวไปสู่การพิจารณาถึงสถานภาพและการได้มาซึ่งสถานภาพของ

^{๒๓}สงวน สุทธิเลิศอรุณ, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๒๕), หน้า ๕๖-๕๗.

พระสงฆ์ (ภิกษุภิกษุณี) บทบาทของพระสงฆ์อย่างกว้าง ๆ และบทบาทของพระสงฆ์ด้านการปฏิบัติงาน พระธรรมทูตที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาวิจัย โดยแต่ละประเด็นจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยตลอด

๒.๑) บทบาทของพระสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์เกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่า คือ มาตรา ๑๕ ตรี ในส่วนที่กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ในข้อที่ ๓ ว่ามีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ทำให้กล่าวไว้ว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้ ๖ ประการคือ

๑. การปกครอง
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่
๕. การสาธารณูปการ
๖. การสาธารณสงเคราะห์^{๒๔}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์เกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่า “เดิมนั้นการศึกษาของไทยมีพระสงฆ์เป็นผู้จัดการศึกษาและอาศัยเป็นสถานศึกษา ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นแนวคิดการศึกษาแบบตะวันตก แบ่งออกเป็นจริยศึกษา พุทธศึกษา พลศึกษาและหัตถศึกษา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในส่วนของจริยศึกษาที่ว่านั้น หลักสูตรก็เป็นไปเพื่อการท่องจำ ไม่ได้ฝึกให้ผู้เรียนได้รู้ และศึกษาเพื่อนำไปปฏิบัติ เพื่อขัดเกลาคความประพฤติและจิตใจของตน ”^{๒๕}

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ไว้ว่า การที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรวางั้น คงอยู่ที่หลักการ อันมีอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว คือในฝ่ายตนเอง ก็มีหน้าที่ในการศึกษาปฏิบัติ คือศึกษาเพื่อให้ตนปฏิบัติได้ถูกต้อง และพร้อมทั้งสามารถแนะนำผู้อื่นได้ด้วย ในฝ่ายความสัมพันธ์กับสังคมของคฤหัสถ์ ก็มีหน้าที่ให้การศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์ พร้อมกับการปฏิบัติหน้าที่ทางสมณเพศของตน รักษาเกียรติและความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ไว้ด้วย^{๒๖}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวว่า การปกครองคณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าจะทรงดูแลด้วยพระองค์เองทรงอยู่ในฐานะประมุข และทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่าง ๆ พระองค์จะทรงทำท่ามกลางสงฆ์สังฆกรรมต่าง ๆ ที่กระทำต้องได้รับเสียงเอกฉันท์จากคณะสงฆ์จึงจะสามารถดำเนินต่อไป ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงทิ้งไว้เป็นมรดกมาถึงปัจจุบันก็คือ พระธรรมวินัยซึ่งจะเป็นหลักในการที่

^{๒๔}พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, บทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ.๒๕๓๕), หน้า ๗.

^{๒๕}พุทธทาสภิกขุ, บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, พ.ศ.๒๕๑๗), หน้า ๕๖.

^{๒๖}พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, พ.ศ.๒๕๒๗), หน้า ๒๗๔-๒๗๕.

สถาบันสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชาวโลกต่อไป และจะเป็นสิ่งกำหนดบทบาทหรือจุดยืนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์กับสังคมชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย^{๒๗} เช่นเดียวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ย่อมต้องมีความผู้นำหรือภาวะผู้นำในการบริหาร โดยบริหารตามหลักภาวะผู้นำนั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายในและภายนอกคณะสงฆ์ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ ให้รอดพ้นจากภัยต่าง ๆ ได้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะ ผู้เป็นพระสาวกสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ในการทาสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณในเขาเวภาระเขตกรุงราชคฤห์^{๒๘}

หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา ๙ สายและประเทศไทยได้รับผลจากการเผยแผ่คราวนั้นด้วย^{๒๙} ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ อันเป็นที่ตั้งของประเทศไทย และอีกหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทย ก็ยังมีการใช้หลักภาวะผู้นำควบคุมกับหลักพุทธธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอดจนถึงในยุคปัจจุบันนี้

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงการปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนา ในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การชาวพุทธควรกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ซึกซำไม่ทันการ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบอบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัด ให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการณ์โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือทำเอนจิเนียริงให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์

อีกประการหนึ่ง การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๓๐}

ทินพันธ์ นาคะตะ ได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ไว้ว่า สำหรับหน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์ก็คือการศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรม ส่วนหน้าที่ที่มีต่อสังคมก็นับว่ามีอยู่หลายประการ กล่าวคือ นอกจากจะมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมบางอย่างของวัดแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังคงมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน

^{๒๗} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, พ.ศ. ๒๕๓๔), หน้า ๓๒.

^{๒๘} สง่า หล่อสารานู, ตำนานพระพุทธสาวก, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๔๑), หน้า ๑ .

^{๒๙} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, พ.ศ. ๒๕๓๒), หน้า ๙.

^{๓๐} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต บ.ธ.๙), การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, พ.ศ. ๒๕๓๙), หน้า ๖.

หลักธรรมให้แก่ประชาชน เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ยิ่งไปกว่านั้น พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีความรู้สูงกว่าชาวบ้าน เป็นผู้จัดการศึกษาและเป็นครู เด็กผู้ชายจะถูกส่งไปเป็นลูกศิษย์อยู่วัด หรือ สามเณร เพื่อเรียนการอ่าน การเขียน และเรียนวิชาเลขคณิตอย่างง่าย ๆ รวมทั้งการอบรมทาง ศีลธรรม และหลักธรรมทางศาสนา ทำให้เด็กผู้ชายส่วนมากอ่านออกเขียนได้ และมีความรู้ในด้าน จริยธรรมของสังคม^{๓๑}

คณินิธย จันทบุตร ได้จำแนกบทบาทของพระสงฆ์ไว้ ๓ ประการ คือ

๑. การพัฒนาคุณภาพพลเมืองด้านคุณธรรมจริยธรรม

๒. การสงเคราะห์ประชาชน เช่น การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตาม ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต งานประเพณีส่วนร่วม และงานเทศกาลต่าง ๆ

๓. การให้ความช่วยเหลือทางราชการ โดยเฉพาะการรักษาความปลอดภัยของชาติและ กิจกรรมทางสังคมวิทยา เป็นต้น^{๓๒}

สนธิ ศรีสำแดง ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาว่า พระเป็นผู้นำทางด้าน วัตถุและจิตใจ บทบาทของพระในอดีตนั้นนอกจากเตรียมตัวให้พร้อม เพื่อสอนคนอื่นแล้ว อาชีพของ พระคือ การศึกษานั้นเอง ที่เรียกกันว่า สิกขาสีป^{๓๓}

ภัทรพร สิริกาญจน ได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ไว้ว่า เนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่ ไม่ได้ แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยว ห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเอง อาศัยอยู่และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทดังกล่าว มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรม และการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการ ช่วยเหลือประชาชนทั้งทางวัตถุและการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วย รวมถึงการเป็นผู้นำของชุมชน พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์หลายรูป ได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไป ว่ามีคุณูปการกล่อมเกล้าผู้คนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ และเป็นคนดีของสังคม เช่น ท่านพุทธทาส (พุทธทาส อินทปัญโญ) พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) เป็นต้น^{๓๔}

กล่าวโดยสรุป บทบาทของพระสงฆ์นั้นเป็นบทบาทที่แสดงให้เห็นถึงการช่วยเหลือสังคมอย่าง แท้จริง ภายใต้กรอบระเบียบ วินัยที่เคร่งครัด การแสดงบทบาทของพระสงฆ์ย่อมแตกต่างกันไปตาม สถานการณ์ของสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพระสงฆ์จะเลือกปฏิบัติตนให้อยู่ในด้านใด ซึ่งมีด้านชุมชน ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในแต่ละด้านก็มุ่งเน้นถึงการสร้างความเลื่อมใสศรัทธา

^{๓๑}ทินพันธ์ นาคะตะ, **บทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, พ.ศ.๒๕๒๙), หน้า ๕-๗.

^{๓๒}คณินิธย จันทบุตร, **บทบาทพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, พ.ศ.๒๕๓๒), หน้า ๕๖.

^{๓๓}สนธิ ศรีสำแดง, **บทบาทพระสงฆ์ในอดีต**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, พ.ศ.๒๕๓๔), หน้า ๑๘๑.

^{๓๔}ภัทรพร สิริกาญจน, **บทบาทพระสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, พ.ศ.๒๕๓๕), หน้า ๒.

ให้กับประชาชน เพื่อก่อให้เกิดการทะนุบำรุงพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป อันเป็นหน้าที่และบทบาทสำคัญของพระสงฆ์

๓) แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนายาวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกโดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้นมีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังนี้^{๓๕}

ตามบทบัญญัตินี้ ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องจัดทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไปแยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. เป็นฐานะในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
๒. เป็นฐานะในการอบรม และสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริกธรรมพัฒนา และหน่วยอบรมทางจิต มีทั้งหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัยและปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน

๓. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

พระพุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทยผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การ

^{๓๕}กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

เผยแพร่วรรณคดีพุทธศาสนาเมื่อ ๒ คำที่ใช้อยู่ คือ คำว่า “เผยแพร่วรรณคดี” และ “เผยแผ่วรรณคดี” คำว่า “เผยแพร่วรรณคดี” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจูงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้น ๆ คำว่า “เผยแผ่วรรณคดี” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่ใช่เรื่องที่รังเกียจ การเผยแผ่วรรณคดีเป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ้มอล่วยและแสดงถึงมีความใจกว้างและไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน^{๓๖} ในการเผยแพร่วรรณคดีหรือเผยแผ่วรรณคดีพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์นิยมใช้คำว่า “เผยแพร่วรรณคดี” เช่น อานาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการคือการเผยแพร่วรรณคดีพุทธศาสนาอันนับเป็นศาสนาประจำชาติ องค์การ สมาคมต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะใช้คำว่าเผยแพร่วรรณคดีพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่าเผยแผ่วรรณคดี เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่วรรณคดีพุทธศาสนาถ้าขาดการเผยแผ่วรรณคดีแล้ว พระพุทธศาสนาจักไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้” หน้าที่ในการเผยแผ่วรรณคดีหลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่วรรณคดีพุทธศาสนา ดังนี้^{๓๗}

๑. อบรมพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสมณะสัญญา และอบรมเรื่องจรรยา มารยาทตลอดจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธี และการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ขอบ

๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์เป็นต้น

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลีเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรม ตามวัดต่างๆ ได้ทอ้ง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขาดสนใจได้ใช้เรียน

^{๓๖} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปัญโญ), การเผยแผ่วรรณคดีพุทธศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ.๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒

สรุปว่า พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์

๓.๑) ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่ขยายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนาและน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาในโลกเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกหัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก โดยประโยชน์สุขตามที่พระองค์ประสงค์ ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแผ่ คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไป ให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนา บังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฐุธรรมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้น มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕^{๓๘}

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือการหยิบธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยายเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๓๙}

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ ได้จำแนกกลยุทธ์ในการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ไว้ดังนี้^{๔๐}

๑) การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ซึ่งวิธีนี้พระภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมเป็นประจำ

๒) ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟังโดยทั่วไปจะยืนและผู้ที่พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ

๓) อภิปรายธรรม คือ การชี้แจงหรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ

^{๓๘}กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔ - ๑๓๕.

^{๓๙}พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๗), หน้า ๑๕๐.

^{๔๐}บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๕), หน้า ๒๒-๒๓.

๔) สันทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรมเพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง

๕) การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะการใช้วีดิทัศน์คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมโดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาจะได้ศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมมวฑฺฒโน) ได้กล่าวว่า เทคนิคเป็นภาษาต่างประเทศตรงกับภาษาไทยว่า ศิลปะ ๆ คือ วิธีการเผยแผ่ที่จะประสบผลสำเร็จ ต้องประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้คือ^{๔๑}

๑. คำคมนิค
๒. สุภาษิตน้อย
๓. อร่อยต้องมีคำกลอน
๔. ไม่่ง่วงนอนต้องมีข้าขัน
๕. ตรงใจไปนานต้องมีแหล่

รวมความว่า ต้องมีทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ศาสตร์คือความรู้ ศิลป์คือวิธีการหรือเทคนิค

พระมหาสนอง ปจฺโจปการี (จ่านิล) ได้กล่าวว่า กลวิธีและเทคนิคประกอบการเผยแผ่สำหรับครูอาจารย์ผู้เผยแผ่หรือผู้สอนจะต้องมีความเคารพในพระธรรม คือพูดตามธรรม เอาความถูกต้อง ไม่เอาความถูกใจ วิธีการสอนแบบใดคงไม่ดีไปกว่าวิธีการของพระพุทธเจ้า เพราะการสอนของพระองค์แต่ละครั้งจะดำเนินไปจนบรรลุผลสำเร็จนั้น พระองค์มีกลวิธีและเทคนิคในการสอน ๔ ประการ คือ^{๔๒}

๑. แบบสันทสนา เป็นการสอนที่ชี้ให้แจ่มแจ้ง ชัดเจน มิใช่การพูดมากหรือพูดยาว ๆ แต่หมายถึงการอธิบายให้คนเข้าใจเรื่องที่พูดนั้นชัดเจน เห็นจริงตามที่พูดจนยอมรับนับถือ อยากนำไปปฏิบัติตาม

๒. แบบสมทพนา เป็นการสอนชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่าเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนใจยอมรับ ทำให้อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ เช่นสิ่งใดที่บอกว่ามีประโยชน์ก็บอกให้ทำ สิ่งใดที่ไม่มีประโยชน์ก็เลิกเสีย

๓. แบบสมุตเตชนา เป็นการสอนเร้าใจให้อารมณ์อาจหาญแกล้งกล้า คือปลุกใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจเข้มแข็ง มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ สู้งาน ไม่หวั่นไหว ไม่กลัวยากลำบาก

^{๔๑}พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมมวฑฺฒโน), พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๓), หน้า ๑๓๗.

^{๔๒}พระมหาสนอง ปจฺโจปการี (จ่านิล), วิชาธรรมนิเทศ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๙), หน้า ๓๒ - ๕๑.

๔. แบบสัมปหังสนา เป็นการสอนแบบปลอกบขโถมใจให้รื่นเริง คือบำรุงจิตใจให้ชุ่มชื้นเบิกบาน โดยมุ่งชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้น ทำให้บรรยากาศในที่นั้น ๆ สดชื่นแจ่มใส ไม่ทำให้เขาขบเซาหดหู่ แต่ให้ทำผู้เรียนแจ่มใสปลอดโปร่ง

เสนาะ ผดุงฉัตร ได้กล่าวว่า การสื่อสาร ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการเผยแผ่ธรรม เพื่อนำธรรมไปสู่ประชาชน อันจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองไปยังนานาประเทศทั้งหลาย แต่การเผยแผ่จะสัมฤทธิ์ผลได้ ผู้เผยแผ่ต้องมีศักยภาพทั้งด้านวิชาการและความประพฤติ เรียกว่า มี ๓ ดี คือ รู้ดี สามารถดี และประพฤติดี ในเรื่องนี้ควรยึดพระนามของพระพุทธเจ้าที่ปราชญ์ได้ขนานนามถวาย และพุทธศาสนิกชนนิยมกล่าวเรียกเสมอ คือ คำว่า พระบรมศาสดา หรือ พระบรมครู แปลว่า พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม หรือผู้เป็นยอดของครู ในพระบาลีก็มีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติว่า สตถา เทวมนุสฺสานํ แปลว่า พระศาสดาของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระคุณว่า อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ แปลว่า เป็นสารถีผู้ฝึกตนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามเหล่านี้ สื่อแสดงความหมายอยู่ในตัวว่า ปราชญ์ ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างเยี่ยมในการอบรมสั่งสอน และได้ทรงประสบความสำเร็จในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และคุณสมบัติของผู้สอนตามแนวพุทธ แยกได้ ๒ ส่วน คือ เป็นคุณสมบัติที่ปรากฏออกมาภายนอก อันได้แก่ บุคลิกภาพอย่างหนึ่ง และคุณสมบัติภายใน อันได้แก่คุณธรรมต่าง ๆ อย่างหนึ่ง^{๔๓}

แสง จันทรงาม ได้กล่าวว่า คุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่เรียกว่า คุณสมบัติของผู้สอนที่ดีควรมีลักษณะพึงประสงค์ ดังนี้ คือ^{๔๔}

๑. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจ
๒. ไม่ถือตัว หยิ่งยโส
๓. มีความอดทน ใจเย็น
๔. มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้า
๕. มีความรอบคอบ
๖. มีความประพฤติน่าเคารพบูชา
๗. รู้จักภูมิสติปัญญาของผู้ฟัง

กฤษมันต์ วัฒนานรงค์ ได้กล่าวว่า การเผยแพร่ (Diffusion) หมายถึง กระบวนการที่ทำให้นวัตกรรมได้รับการยอมรับและถูกนำไปใช้โดยสมาชิกของชุมชน เป้าหมาย ฉะนั้นการเผยแพร่ จึงเป็นกระบวนการซึ่งนวัตกรรม (Innovation) จะถูกนำไปถ่ายทอดผ่านช่องทางของการสื่อสาร (Communication Channels) ในช่วงเวลาหนึ่ง (Time) กับสมาชิกที่อยู่ในระบบสังคมหนึ่ง (Social System) ให้เกิดการยอมรับ (Adoption) จากการวิเคราะห์ลักษณะของการเผยแพร่พบว่า มี สิ่งที่เกี่ยวข้องอยู่ ๕ ประการที่มีอิทธิพลในการดำเนินการของกระบวนการเผยแพร่ ประการแรกได้แก่ ตัวนวัตกรรมเอง ประการที่สองได้แก่ สารสนเทศหรือข้อมูลที่น่าไปใช้ในการสื่อสารในเรื่องของนวัตกรรมนั้น ประการที่สามได้แก่ เงื่อนไขด้านเวลา ประการที่สี่ได้แก่ ธรรมชาติของระบบสังคม หรือชุมชนที่นวัตกรรมจะนำไปเผยแพร่ และประการสุดท้ายคือ การยอมรับ การวิจัยทางด้านการเผยแพร่

^{๔๓}เสนาะ ผดุงฉัตร, **ธรรมทรรศน์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, พ.ศ.๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๔๔}แสง จันทรงาม, **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, พ.ศ.๒๕๒๖), หน้า ๒๔ - ๓๐.

นวัตกรรมจะเป็นการศึกษาถึงปัจจัย ๕ ประการนี้ ว่ามีผลอย่างไร และมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไรในการส่งเสริมให้มีการยอมรับและใช้ผลผลิต ของนักเทคโนโลยีการศึกษา^{๔๕}

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้กล่าวว่า พระพุทธองค์มุ่งสอนวิธีอันจะช่วยให้มนุษย์เราถึงซึ่งความรู้แจ้ง แม้ว่าสัจธรรมนั้นจะมีเพียงหนึ่ง แต่วิธีที่จะบรรลุถึงพระธรรมนั้นแตกต่างกันออกไป เพราะมนุษย์เราแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งในบุคลิกลักษณะ อารมณ์และความนึกคิด ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงสอนแยกออกเป็น ๓ วิธี คือ วิธีที่ ๑ สำหรับผู้ฟัง เหมาะสำหรับผู้ที่มีจิตโน้มแน่วและศรัทธาในการฟังธรรมจากพระพุทธองค์ วิธีที่ ๒ สำหรับพระปัจเจกพุทธเจ้า สำหรับผู้ปรารถนาความสงบและการปฏิบัติสมาธิโดยลำพัง และวิธีที่ ๓ เป็นวิธีของพระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาจะช่วยสัตว์โลกให้ข้ามพ้นโอฆสงสารก่อนที่จะได้เข้าสู่พระนิพพาน วิธีทั้งสามนี้ เรียกว่า เป็นกุสโลบายแห่งพระพุทธเจ้า^{๔๖}

วิชัย สุธีรขานนท์ ได้กล่าวว่า ในหนังสือศาสนาเปรียบเทียบการอุทิศเวลาของพระพุทธเจ้า เพื่อสั่งสอนประชาชนและได้เผยแผ่พุทธศาสนาอยู่เป็นเวลา ๔๕ พรรษาได้ให้คำแนะนำคำสั่งสอนแก่สาธุชน เรียกว่า พุทธกิจ ๕ ประการ คือ เวลาเข้าบิณฑบาตเวลาเย็นแสดงธรรมสั่งสอนประชาชน เวลาคำปรทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหา เวลาจวนสว่างตรวจดูอุปนิสัยของสัตว์^{๔๗}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การนำเอาวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า “พุทธวิธีบริหาร” มาปรับใช้กับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการสื่อสารที่เรียกกันว่า สังคมแห่งการสื่อสารในโลกไร้พรมแดน เช่นนี้ นักการเผยแผ่ (พระพุทธศาสนา) ต้องปรับตัว เปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเนื้อหา การนำเสนอ การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายตามสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภายใต้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ถูกต้องแม่นยำ และรวดเร็ว

๓.๒) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มีนักวิชาการกล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีประโยชน์ในการศึกษา ดังนี้

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวว่า หลักในการเผยแผ่ธรรม ท่านทั้งหลายในขณะนี้ มีหน้าที่เป็นพระธรรมทูตก็คือนำผู้แทนของพระพุทธเจ้า เมื่อเป็นผู้แทนของพระพุทธเจ้า ในฐานะพระธรรมทูตมีหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรม พระธรรมทูตมีหน้าที่เดียว หน้าที่หลักก็คือการเผยแผ่ธรรม การเผยแผ่ธรรมทำอย่างไร มีหลายวิธี วิธีแรกที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติก็คือการเทศน์ และถือว่าเป็นวิธีหลักที่พระพุทธเจ้าทรงถือปฏิบัติด้วยพระองค์เองมาโดยตลอด ๔๕ ปี พระพุทธเจ้าเทศน์ไม่หยุดเลย ส่วนวิธีอื่น เช่น พุทธคยา ปาฐกถา บรรยาย มีผู้รวบรวมทำวิจัยเอาไว้ว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า หรือวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่ ๗ ประการด้วยกันเท่าที่ท่านค้นคว้าไว้นานแล้ว คือ

๑. อุปนิสินนกา

^{๔๕} กฤษณ์ วัฒนานรงค์, การเผยแพร่นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา, (ไทยรัฐออนไลน์), แหล่งที่มา : http://rong.brr.ac.th/articles.php?article_id=19, ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๗.

^{๔๖} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, ประเทศจีนกับพระพุทธศาสนา(ฝ่ายมหายาน), (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๖), หน้า ๓๓๕ – ๓๓๖.

^{๔๗} วิชัย สุธีรขานนท์, ศาสนาเปรียบเทียบ, (ลพบุรี : คณะมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓.

๑.“ทุน” หมายถึง พื้นความรู้และความสามารถที่มีอยู่เดิมถ้าจะเป็นนักเทศน์ต้องมีย่าน้อย
๖ ประการ ดังนี้

- ๑) รู้หลักธรรม
- ๒) จำหลักสูตร
- ๓) พุทธะฉาน
- ๔) ปฏิภาณโว
- ๕) น้ำใจงาม
- ๖) มีความรอบรู้

๒.“ทาง” หมายถึง วิธีเข้าถึงความสำเร็จโดยสามารถ “เทศน์ได้” รวมไปถึง“เทศน์เป็น” การ
จะทำได้ดังนี้ ต้องมีวิธีการเหล่านี้เป็นแนวทาง คือ

- ๑) มีครูแนะนำ
- ๒) ท่องจำเทศนา
- ๓) ฝึกว่าปากเปล่า
- ๔) เข้าใจวางโครง
- ๕) ฟัง เขียน เพียร อ่าน
- ๖) ปฏิภาณว่องไว
- ๗) จิตใจสงบ
- ๘) ชอบคบบัณฑิต
- ๙) เกาะติดสถานการณ์

๓.“ธรรม” ในที่นี้ หมายถึง หลักการและอุดมคติของนักเทศน์การเทศน์ควรปฏิบัติไปตาม
หลักการ ดังต่อไปนี้

- ๑) เทศนาตามขั้นตอน
- ๒) สั่งสอนอย่างมีเหตุผล
- ๓) เมตตาต่อสาธุชน
- ๔) ไม่กังวลกับเครื่องกัณฑ์
- ๕) ไม่กระทบตนกระทบท่าน คือ หลักการเทศนา

ลักษณะของโครงเทศน์

๑. โครงเทศน์นั้นจะประกอบด้วย

๑.๑) อุเทศ คือ หัวข้อที่ยกขึ้นเป็นหลักในการแสดง

๑.๒) นิเทศ คือ การอธิบายขยายความอุเทศในเชิงปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ โดยใช้วิธีอธิบาย
แบบ ๔ ส. (สันทสนา เทศน์ได้ แจ่มแจ้ง สมာทปนา เกิดแรงจูงใจ สมุตเตชนา ชวนให้ทำตาม สัม
ปหังสนา เกิดความบันเทิง)

๑.๓) ปฏินิเทศ คือ การสรุปใจความวางเป็นประเด็นทิ้งท้ายไว้ก่อนจบการเทศน์

๒. เตรียมการเทศน์

๒.๑) เตรียมตัวให้พร้อม

๒.๒) ชักซ้อมไว้ดี

- ๒.๓) ท่าที่เตะตา
- ๒.๔) กเถาเตะหุ
- ๒.๕) ตาดูคนฟัง
- ๒.๖) ทำนั่งผึ่งผาย
- ๒.๗) อธิบายแจ่มแจ้ง
- ๒.๘) แสดงหลักการ
- ๒.๙) ปฏิภาณว่องไว
- ๒.๑๐) จิตใจสะอาด
- ๒.๑๑) มารยาทยอดเยี่ยม

๓. ปฏิบัติการเทศน์

- ๓.๑) ไปก่อนเวลา
- ๓.๒) เข้าหาเจ้าหน้าที่
- ๓.๓) คัมภีร์ไม่ขาด
- ๓.๔) ฉลาดเจรจา (เจ้าภาพ)
- ๓.๕) ถามหาข้อมูล (งาน)
- ๓.๖) เพิ่มพูนศรัทธา
- ๓.๗) จรรยางดงาม
- ๓.๘) รูปลักษณ์แจ่มชัด (ในใจ)

๔. จุดเด่นนักเทศน์

- ๔.๑) รูปลักษณ์ดี รูปลักษณ์ กิริยางดงาม มีความสะอาด มารยาทเรียบร้อย
- ๔.๒) เนื้อหาสะอาดดี เนื้อหาสาระสละสลวย ที่ควรสั้นก็สั้น ที่ควรยาวก็ยาว สัมผัส

คล้องจอง และเป็นไปตามลำดับไม่สับสน

- ๔.๓) ความรู้สะอาดดี รู้จริง รู้แจ้ง รู้กว้าง รู้ลึก และรู้รอบ

๔.๔) ข้อคิดสะอาดดี แสดงแทรกข้อคิด เช่น หลวงพ่อพุทธทาส “ทุกข์เกิดที่จิต ถ้าเห็นผิดเมื่อผัสสะ” พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า “คนเก่งทำเคราะห์ให้เป็นโอ กาส คนประมาททำโอกาสให้เป็นเคราะห์” ดังนี้ เป็นต้น

๔.๕) อุปมาอุปไมยน่าฟัง ผลกรรมติดตามคนทำเหมือนล้อรถหมุนตามรอยเท้าโคเงาตามตัววิ่งจีตามกันไปไม่หลุดละ

๕. อุดมคตินักเทศน์

- ๕.๑) สอนให้จำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น
- ๕.๒) สอนตนก่อน แล้วจึงสอนคนอื่น
- ๕.๓) ความเป็นนักธรรม ต้องนำนักเทศน์
- ๕.๔) ถ้าสอนจากเรื่องที่ตนทำ ทุกถ้อยคำจะมีฤทธิ์
- ๕.๕) อย่าลืมนะ “คนผอมขายยาพิ๋ หญิงผัวหนีขายยาเสน่ห์”
- ๕.๖) คิดว่า “จงทำตามที่ฉันสอน อย่าทำตามอย่างที่ฉันทำ” อย่างนำมาใช้
- ๕.๗) สอนอย่างไร ทำได้อย่างนั้น

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้านั้นทรงเป็นพระบรมครู ยอดครูของผู้สอนคน พระองค์ทรงมีหลักการในการสอนมากมายหลายหลักการ จะขอยกมาสัก ๑ หมวดที่เรียกกันว่า “หลัก ๔ ส” เพราะแต่ละข้อขึ้นด้วยอักษร ส คือ^{๕๐}

๑. สันทิสสนา อธิบายให้เห็นชัดแจ้ง เหมือนจูงมือให้มาดูด้วยตา พูดอธิบายให้ผู้ฟังแจ่มแจ้ง ปาง ไม่มีข้อสงสัยว่าอย่างนั้นเถอะเรียกสั้นว่า “แจ่มแจ้ง”

๒. สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริงเห็นจังตามชวนให้คล้อยตามจนยอมรับเอาไปปฏิบัติเรียกสั้นๆ ว่า “จูงใจ”

๓. สมุตตเตชนา เราใจเกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจมั่นใจว่าทำได้ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคที่พึงมีมา ไม่ว่าจะใหญ่และยากสักปานใดก็ตามเรียกสั้น ๆ ว่า “หาญกล้า”

๔. สัมปหังสนา มีวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อเปื่อยล้นไปด้วยความหวัง เพราะ มองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนพึงได้รับการปฏิบัติ เรียกสั้นๆ ว่า “ร่าเริง”

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มากเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยอบรมทางจิต มีทั้งหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัยและปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน

๓. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ดีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

พระพุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทยผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเมื่ออยู่ ๒ คำที่ใช้อยู่ คือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแผร์” คำว่า “เผยแผร์” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจูงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้น ๆ คำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงมีความใจกว้างและไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน^{๕๑} ในการเผยแผร์หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์นิยมใช้คำว่า “เผยแผร์” เช่น อำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ คือ การเผยแผร์พระพุทธศาสนาอันนับเป็นศาสนาประจำชาติ

^{๕๐}เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คำบรรยายพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, พ.ศ.๒๕๔๐), หน้า ๙๘.

^{๕๑}สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์(ช่วง วรปุณฺณ), **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ.๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ) ได้กล่าวว่า วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุปายในการเลือกบุคคล รोजังหะหรือโอกาส เป็นต้น ก็มักจะประสบผลสำเร็จเสมอ นั้นเพราะความสำเร็จเช่นว่านี้ ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังอาศัยบารมีธรรมที่ทรงสร้างมาเพื่อทำหน้าที่ของพระศาสดา โดยเฉพาะตามที่ท่านแสดงไว้ในที่ต่าง ๆ ความว่า พระผู้เป็นที่พึ่งของโลก ทรงบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เอกบุคคล เมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เอกบุคคลนั้นคือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๕๒}

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) ได้กล่าวว่า หน้าที่หลักของพระสงฆ์ คือ เผยแผ่ธรรม นำการปฏิบัติ พัฒนา และปรัชากิจ ดังนั้น งานเผยแผ่จึงเป็นงานแรกที่ทุกรูปจะพึงกระทำ แต่ทำไมจึงทำไม่ได้ดี เพราะมีสาเหตุใหญ่ ๆ อยู่ ๓ ประการ คือ^{๕๓}

๑. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม มีความรู้ขั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทฎฐิ และระดับญาณ
๒. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ ชุมนุมชน หรือพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่เตรียมตัว ไม่สังเกต ติดรูปแบบ ใช้เวลามาก เป็นต้น
๓. ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจ เต็มใจ และความรักในการสอนธรรม เผยแผ่ธรรม เอาแต่ฝ่ายรับ ไม่ทำแบบฝ่ายรุก

พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน) ได้กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของความเป็นนักเผยแผ่ไว้ในหนังสือ “รวมปาฐกถายอดฮิต” สรุปความได้ว่า เป็นการนำเอาความรู้เอาแสงสว่างหรือเอาธรรมะไปแนะนำเขา ที่เรียกว่า ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ ชี้ทางพระนฤพาน อันพันโศกวิโยคภัย ดังนั้น การที่จะไปจุ่งจิตวิญญาณของชาวบ้าน ไปสื่อสารหลักการให้เขาเข้าใจ นักเผยแผ่ต้องมีข้อมูลประกอบ โดยอาศัยหลักสูตรแห่งความสำเร็จ คือ (๑) ต้องมีคำคมชนิด (๒) ต้องมีสุภาษิตหน่อย (๓) อร่อยต้องมีคำกลอน (๔) ไม่ว่างนอนต้องมีข้าขัน^{๕๔}

วคิน อินทสระ และ ไชย ณ พล ได้กล่าวว่า นักเผยแผ่ที่ดีทำให้ช่วยประกาศพระพุทธศาสนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังกล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “พระพุทธศาสนาในยุค โลกาภิวัตน์และกลยุทธ์การประกาศธรรมสู่โลกกว้าง” สรุปความได้ว่า มีจำนวนพระนักเผยแผ่ทั่วประเทศ ๓,๐๒๕ รูป จากจำนวนสถิติของพระสงฆ์พบว่า มีจำนวนพระสงฆ์คิดเป็นอัตราส่วนน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวน

^{๕๒}พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๕๓}พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), **จิตวิทยาการเผยแผ่**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต, พ.ศ.๒๕๕๑), หน้า ๖๓.

^{๕๔}พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน), **รวมปาฐกถายอดฮิต**, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, พ.ศ.๒๕๒๗), หน้า ๑๒๖ - ๑๓๐.

ประชากรไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา คือ มีเพียง ๑ : ๑๖๐ รูป/คน และเมื่อพิจารณาสัดส่วนของพระสงฆ์ผู้ซึ่งเป็นนักเผยแผ่พุทธธรรมมีเพียง ๑ : ๑๐๐ รูปเท่านั้น จึงถือว่าสัดส่วนหรืออัตราส่วนของพระนักเผยแผ่พุทธธรรม หรือพระสงฆ์ที่มีบทบาทเผยแผ่พุทธธรรมอย่างชัดเจนนั้นมีจำนวนน้อยมาก ผลจากการสำรวจดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ผู้ที่มีบทบาทด้านการเผยแผ่พุทธธรรมแม้จะมีเพียงไม่กี่รูป แต่ก็เป็นผู้มีความสำคัญยิ่งโดยเฉพาะเป็นพระสงฆ์ผู้ดำเนิน จริยาวัตรตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ซึ่งเผยแผ่พุทธธรรมตามพระธรรมวินัย ฉะนั้น พระสงฆ์ผู้ทำการเผยแผ่พุทธธรรมจึงมีความเสียสละ ทุมเท มีใจรัก มุ่งมั่นและเพียรพยายามพระธรรมกถึกผู้เผยแผ่พุทธธรรม ต้องมีความเข้าใจพุทธธรรมอย่างแจ่มแจ้งเสียก่อนแล้วจึงเผยแผ่ออกไป มีจิตเมตตา ทำงานด้วยความเสียสละปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้รับจริง ๆ ธรรมะที่แสดงจึงจะบริสุทธิ์ไม่เคลือบแฝง ต้องเป็นผู้ซื่อสัตย์ตรงต่อตัวเอง ต่อพระพุทธศาสนาตีความธรรมะให้แตก คั่นคว่ำวิจัยธรรมะเหมือนคั่นยามารักษาโรคจริง ๆ ทั้งสำหรับตนเองและผู้อื่น^{๕๕}

สิทธิ บุตรอินทร์ ได้กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์นักเผยแผ่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยอาศัยคุณสมบัติความบริสุทธิ์ ความเสียสละ และความมีสติปัญญา แนะนำสั่งสอนประชาชน ให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ในการดำรงชีวิตมาโดยตลอด ส่วนในด้านสังคมก็ได้แนะนำ สั่งสอน และสร้างจิตสำนึก นำทางสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งทางกาย และจิตใจ สั่งสอนให้มนุษย์มั่นใจในศักยภาพของมนุษย์ว่าเป็นผู้ฝึกฝนให้พัฒนามีวิสัยแห่งการพัฒนาไปอย่างสูงสุด โดยอาศัยการศึกษาอบรม^{๕๖}

สนธิ ศรีสำแดง ได้กล่าวว่า การเผยแผ่พระศาสนามีเป้าหมายหลัก การสร้างสันติภาพให้เกิดแก่ชาวโลก พระสงฆ์คือ “สื่อ” แห่งสันติภาพของโลก เพราะตัวพระสงฆ์ (อริยสงฆ์) เป็นผู้สงบทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นแบบอย่างของผู้มีสันติ ปราศจากความเห็นแก่ตัว การทำงานของพระสงฆ์เป็นการทำงานเพื่อให้มีใจเพื่อเอา จึงไม่แฝงไว้ด้วยความขัดแย้ง^{๕๗}

พิสิฐ เจริญสุข ได้กล่าวว่า งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นงานที่สำคัญยิ่งของงานคณะสงฆ์ ๓ ประการ คือ งานปกครอง งานการศึกษา และงานการสาธารณูปการ โดยเฉพาะพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องมาโดยตลอด อาทิ พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมทูต พระธรรมจาริก พระมหาเปรียญ และพระบัณฑิตอาสาพัฒนา พระจริยานิเทศ และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พระสงฆ์เหล่านี้ได้กระจายกันอยู่ในที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้เป็นไปตามอุดมการณ์ของพระศาสดา คำว่า “เผยแผ่” หมายถึงการเปิดเผยสิ่งที่ถูกปกปิดอยู่ให้คนได้รู้ได้เห็น เหมือนคำว่า “ตีแผ่” แต่คำนี้ใช้ทำนองประจาน คือ เปิดเผยสิ่งที่ไม่ดี หรือสิ่งที่ลึกลับให้คนได้รู้ได้เห็น แต่คำว่า “เผยแผ่” คือ การเปิดเผยของดีที่คนยังไม่รู้ไม่เห็นให้ได้รู้ได้เห็นทั่วกัน และคำนี้มักใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น แผ่เมตตา แผ่ความสุข ช่วยเหลือเผื่อแผ่

^{๕๕}วชิร อินทสระ และ ไชย ณ พล, **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์และกลยุทธ์การประกาศธรรมสู่โลกกว้าง**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันธรรมาธิปไตย, พ.ศ.๒๕๓๘), หน้า ๔๔.

^{๕๖}สิทธิ บุตรอินทร์, **พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, พ.ศ.๒๕๓๓), หน้า ๓๑.

^{๕๗}สนธิ ศรีสำแดง, **พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๔), หน้า ๘๖.

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น ทางกาย ได้แก่ การปฏิบัติให้ดู เช่น เวลาจะยืน จะนั่ง จะนอน เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีสติสรวม ระมัดระวัง แสดงท่าทางของผู้สงบเยือกเย็น การเผยแผ่ทางวาจา คือ พุทธธรรมะให้ผู้อื่นฟังด้วยวิธีที่เรียกว่า บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม หรือ แสดงธรรม ผู้ที่ทำหน้าที่นี้เรียกว่า “ธรรมกถึก” แปลว่า ผู้กล่าวธรรม พระภิกษุจะต้องรู้จักวิธีการประยุกต์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับสังคมยุคปัจจุบัน^{๕๘}

ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี ได้กล่าวว่า หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล มาจนถึงปัจจุบัน ได้ให้ความสำคัญต่อศาสนทายาท คือ พระภิกษุสงฆ์ผู้ออกเผยแผ่ธรรมเป็นอย่างยิ่ง และต้องพึงพา อาศัยบุคคลภายนอกที่เป็นคฤหัสถ์เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน หรือที่เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา คือผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นกลุ่มคนที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาสืบเรื่อยมา^{๕๙}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นธุระหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกคนที่ต้องร่วมมือร่วมใจทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา มีพระภิกษุสงฆ์เป็นแกนนำ โดยประยุกต์ใช้วิธีการเผยแผ่ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมสังคมปัจจุบัน แต่ยังคงรักษาจุดยืนของ พุทธศาสนาเอาไว้เป็นการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไป โดยการนำเอาหลักธรรมคำสอนไปทำให้แพร่หลายให้ประชาชนได้นำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข และหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานี้เป็นความจริงตามธรรมชาติ ดังนั้น จึงใช้คำว่า “เผยแผ่” มิใช่คำว่า “เผยแพร่” ที่อาจมีความหมายไปในทางการโฆษณาหรือชักชวนให้หลงเชื่อ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าถือว่า เป็นผู้ที่ต้องรับบทบาทและหน้าที่โดยตรง

๓.๓) แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระสงฆ์เป็นผู้ที่บทบาทที่สำคัญมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์คือสื่อแห่งสันติภาพของโลกอย่างแท้จริง ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไว้ดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา^{๖๐} ไว้ดังนี้

๑. ใช้ธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติที่นักเรียนพบเห็นทุกวัน เช่น ใบไม้ผลิอ่อน ใบไม้เขียวชอุ่ม ใบไม้ที่แก่เหลืองจัด ใบไม้ที่ร่วงหล่นทับถมบนพื้นดิน ฯลฯ การใช้ธรรมชาติเป็นสื่อเร้าเช่นนี้ พระบรมศาสดาได้ทรงใช้เสมอในสมัยพุทธกาล และยังคงเป็นสื่อที่ดีที่ครูควรนำมาใช้สอนอยู่เสมอ

๒. ข้าวและเหตุการณ์เป็นสิ่งที่เร้าให้นักเรียนสนใจใคร่รู้ ช่วยให้ครูสามารถจัดกิจกรรมเสนอสาระของนักเรียน และกิจกรรมสรุปได้ทุกขั้นตอน การใช้ข้าวและเหตุการณ์นำเข้าสู่การสอนหลักธรรมต่าง ๆ หรือนำมาสอนตามเทศกาลวันสำคัญของพระพุทธศาสนา ย่อมทำให้นักเรียน

^{๕๘}พิสิฐ เจริญสุข, **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^{๕๙}ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี, **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเบญจนิกาย, พ.ศ.๒๕๕๐).

^{๖๐}กรมวิชาการ, **คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, พ.ศ.๒๕๓๕), หน้า ๒๒ – ๒๓.

ตระหนักว่า ชีวิตที่เรียนอยู่นี้ มีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันและเป็นตัวอย่างให้นักเรียนคิดวินิจฉัยสิ่งผิดชอบชั่วดีได้ด้วยตนเอง

๓. การใช้สื่อและวิธีการจัดเสนอสิ่งต่าง ๆ เพื่อสร้างความสนใจ เช่น การจัดป้ายนิเทศ จัดนิทรรศการ การใช้เพลง ดนตรี กรณิปัญหา กรณิตัวอย่าง สถานการณ์จำลอง เสนอเป็นวีดิทัศน์ ภาพเคลื่อนไหว คอมพิวเตอร์ เทปบันทึกเสียง ย่อมช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดี

๔. การจัดให้นักเรียนได้ตรวจสอบความรู้ ความคิดของตนเอง และได้ทราบผลทันที ช่วยเสริมแรงใจให้นักเรียนปรับปรุงตนเอง หรือปรับปรุงผลงานให้ดีขึ้น ดังนั้น คำวิจารณ์อย่างมีเหตุผล คำชมเชย การให้รางวัล การประกาศเกียรติคุณ จึงเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยเสริมแรงและจูงใจนักเรียนต่อการเรียนพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร) ได้กล่าวว่า ความเป็นนักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีเทคนิคในการแสดงธรรมะ ดังเขียนไว้ในหนังสือ “สากศาสนา” สรุปความได้ว่า การเผยแผ่พุทธศาสนาปัจจุบันนั้น การสื่อสารมีความก้าวหน้าและสังคมมีความซับซ้อนและมีขนาดใหญ่มากขึ้น สังคมยุคก่อนเก่าถูกเชื่อมโยงด้วยระบบการสื่อสารหลายรูปแบบ การสื่อสารเป็นกระบวนการ(Process) ที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา จนอาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารเป็นฟันเฟืองของเครื่องจักรกลแห่งสังคมทำให้สังคมดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้ง ดังนั้นพระสงฆ์ต้องมีวิธีการและเทคนิคการสื่อสารที่เหมาะสม อีกทั้งต้องเป็นกัลยาณมิตรมีความรู้พอเพียงเสียงดังกังวาน ปฏิภาณว่องไว จิตใจสะอาด มารยาทเรียบร้อย เป็นผู้ปฏิบัติชอบตาม พระธรรมวินัยแล้วนำมาสั่งสอนแก่ประชาชน แม้ผู้ได้สดับฟังทราบเนื้อความและปฏิบัติตามก็ได้บรรลุประโยชน์สุขสมแก่ความปฏิบัติ โดยยึดถือเหล่าพระอริยสาวกผู้เผยแผ่หลักคำสอนเป็นแบบอย่างที่ดีดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก^{๖๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวว่า การแสดงธรรมะจะต้องยึดหลักน้อยคล้อยตามหลักใหญ่ ดังปรากฏเนื้อหาในหนังสือ “พุทธธรรม” สรุปความได้ว่า หลักน้อยคล้อยตามหลักใหญ่หรือตามศัพท์วิชาการว่า ัฒมานุัฒมปฏิบัติ คือ การปฏิบัติหรือแสดงธรรมตามลำดับปลัทย่อยที่มีอยู่ ให้มีความสอดคล้องกับหลักใหญ่ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติหลักย่อยหรือหลักการเฉพาะแต่ละเรื่อง ให้สอดคล้องกับหลักสากลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ถ้าให้ความหมายอย่างกว้าง ๆ คือ การปฏิบัติธรรมเรื่องเล็กน้อยคล้อยตามเรื่องใหญ่ ที่เป็นใจความสำคัญในคำสอนทางพระพุทธศาสนา หรือปฏิบัติตามที่เป็นหลักย่อยคล้อยตามหลักใหญ่^{๖๒}

พระมหานัฏ อดุลจารี และพระปลัดอำพล สุธีโร ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า^{๖๓}

๑. ต้องมีความแม่นยำในหลักของพระพุทธศาสนามีทั้งภูมิธรรม - ภูมิปัญญา

^{๖๑}สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร), **สากศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๑), หน้า ๑๑๓ - ๑๖๒.

^{๖๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๓), หน้า ๑๔๔.

^{๖๓}พระมหานัฏ อดุลจารี และพระปลัดอำพล สุธีโร, **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

๒. สามารถใช้ภาษาและวิธีสอน ที่สามารถสื่อถึงประชาชนได้
๓. มีความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแพร่
๔. มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมนั้นได้ดี
๕. เป็นผู้ที่มีหลักมนุษยสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนนั้นได้ดี
๖. มีคุณสมบัติที่เหมาะสมทางการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของวัดและสังคม

ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม สังคม

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันไว้ เมื่อจำแนกเป็นข้อ ๆ แล้วสรุปได้ดังนี้^{๖๔}

๑. การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมคำสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งวิธีนี้พระภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแพร่ธรรมเป็นประจำ
๒. ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง โดยทั่วไปจะยืนและฟังจะต้องมีสื่อบนเวที เพื่อให้น่าสนใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ
๓. อภิปรายธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ
๔. สนทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง

๕. การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิ และเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

๖. การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะ การใช้ดีวีดีทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแพร่ศาสนาธรรม โดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาจะได้ศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ สรุปได้ดังนี้^{๖๕}

๑. เลือกวิธีการสอนให้เหมาะสมกับเรื่องที่สอนไม่ควรใช้วิธีบรรยายในทุก ๆ เรื่อง บางครั้งควรใช้วิธีอธิบายเหตุผล ใช้ตรรกะ ใช้การสร้างจุดสะท้อนใจ ใช้การอนุมาน การอุปมาอุปไมย เป็นต้น
๒. ควรมีนิทาน ขำ หรือเรื่องตัวอย่างประกอบ เพื่อชี้ให้เห็นสิ่งที่ต้องการสอนได้ชัดเจนขึ้น
๓. ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้เด็กเกิดความมั่นใจและอยากทำตามทีสอน หากจะมีแบบอย่างอื่น ๆ ให้ยึดถือแบบอย่างนั้น ต้องให้ชัดเจนไม่คลุมเครือ
๔. ใช้วิธีการสอนสมัยใหม่ ให้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ให้มีประสบการณ์ในการคิดและแก้ปัญหา
๕. ใช้สื่อการสอน

^{๖๔}บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๕), หน้า ๒๒ – ๒๓.

^{๖๕}เสฐียรพงษ์ วรรณปก, “แนวทางพระพุทธศาสนาที่อาจนำมาใช้ในการจัดการศึกษาและการบริหารสถานศึกษา”, หัวใจของการศึกษาศาสนาต้องเป็นรากฐาน, (กรุงเทพมหานคร : พิษณุศิลปพิมพ์, พ.ศ.๒๕๓๘), หน้า ๙๗.

๖. เน้นการสอนแลฝึกฝนเป็นรายบุคคล ต้องดูความแตกต่างของนักเรียนในเรื่องความพร้อม และสติปัญญาด้วย

สรุปได้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการจัดเผยแผ่ที่ต้องอาศัยเทคนิคที่หลากหลาย และเหมาะสมกับผู้รับข้อมูลข่าวสาร ซึ่งในปัจจุบันพบว่า พระสงฆ์มีรูปแบบการเผยแผ่หลากหลาย อาทิ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม สันทนาธรรม อภิปรายธรรม การใช้สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอน ธรรมะ เป็นต้น แต่เนื่องจากศาสนาเป็นเรื่องของนามธรรม ดังนั้น พระสงฆ์ผู้มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงต้องเลือกวิธีการสอนที่สามารถสื่อให้ผู้เรียนเห็นเป็นรูปธรรมให้ได้ กล่าวคือ ต้องให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นด้วยตัวของนักเรียนเอง

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถระ จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๑) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

งานวิจัยเรื่อง หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถระ นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการค้นคว้าทางด้านงานวิจัย โดยมุ่งเน้นไปที่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท ได้ดังนี้

พระครูใบฎีกาสุชาติ ฐิตวโร (พิศาลพันธุ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาวมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ และเพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางในการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาวมอญ ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุสงฆ์ผู้ออกเผยแผ่ธรรม ต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลภายนอกที่เป็นคนุหัตถ์เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน หรือที่เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา คือผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นกลุ่มคนที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาสืบเรื่อยมา โดยใช้หลักการในการเผยแผ่นั้นมี ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระที่เผยแผ่ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ฟังเทศนา และส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของผู้แสดงธรรมโดยตรง ซึ่งวิธีการเผยแผ่มีการสอนในหลายรูปแบบ ได้จำแนกวิธีการสอนไว้ ๔ ประเภท คือ การสอนแบบสากัจฉา (แบบสนทนา) การสอนแบบบรรยาย การสอนแบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ ซึ่งการปกครองคณะสงฆ์มีแบบแผนวางไว้เป็นแนวปฏิบัติ ๒ ส่วน คือ ส่วนหลัก กำหนดเขตปกครอง และส่วนย่อย เป็นการกำหนดหน้าที่ คุณลักษณะพิเศษ หรือสำนวนลีลาที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้ (๑) เสียงดัง ฟัง ชัด (๒) มีเนื้อหาเป็นลำดับขั้นตอน นำเสนออย่างมีเหตุมีผล (๓) เนื้อหานำเสนอใกล้ตัว สามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน (๔) เนื้อหาธรรมะมีชีวิตชีวา มองเห็นด้วยภาพด้วยการยกตัวอย่างอุทาหรณ์ (๕) เนื้อหา มีองค์แห่งความรู้ใหม่ ชวนให้ขบคิดอยู่เสมอ (๖) มีการพัฒนาเนื้อหาไปตามลำดับ (๗) มีเนื้อหาเหมาะสมกับยุคสมัย (๘) ใช้ภาษาธรรมะในการนำเสนอที่เข้าใจง่าย (๑๐) มีความสอดคล้องกับพุทธวิธีในการสื่อสาร (๑๑) มีความสอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาวมอญ โดยเผยแผ่ผ่านกิจกรรม คณะสงฆ์ ๖ ด้าน บทบาทด้านการเผยแผ่ วิธีการเผยแผ่ที่นำมาใช้เพื่อการเผยแผ่ ได้แก่ การเทศนา

การปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม สัมโมทนียกถา การให้อวาท เอกสารหนังสือ เทปธรรม และคิดคำคมตามต้นไม้ โดยแบ่งการเผยแผ่ ๒ ด้าน คือ การเผยแผ่ในวัด โดยใช้พระเพณีเป็นสื่อกลาง และการเผยแผ่นอกวัด ส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ไปบรรยายธรรมตามสถานที่ต่างๆ

รูปแบบการนำเสนอโดยการใช้สื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาวมอญ คือการใช้สื่อในการเผยแผ่ ๓ วิธีการคือ การใช้สื่อบุคคลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การใช้สื่อมวลชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในรูปแบบการใช้สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือคู่มือประกอบภาพ หนังสือสวดมนต์ การใช้สื่อเฉพาะกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นสื่อที่ช่วยวางรากฐานทางศีลธรรมได้เป็นอย่างดี แยกประเภทได้แก่ การสร้างวัตถุมงคล บทความ แถบบันทึกเสียง

แนวทางในการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมอญ แยกออกเป็นแนวทางได้สองแนวทางด้วยกัน คือ แนวทางการเผยแผ่ในเชิงรุก และแนวทางการเผยแผ่ในเชิงรับ^{๖๖}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมด้านวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ถึงจะมีการปฏิบัติมากก็จริง แต่บางวัดโดยเฉพาะเจ้าอาวาสยังไม่ค่อยเคร่งครัดเท่าที่ควร ทั้งนี้ควรจะกำหนดเป็นตารางการทำวัตรไว้อย่างชัดเจน และถ้าพระรูปใดไม่ลงมาทำวัตรก็ควรจะมีบทกำหนดลงโทษไว้อย่างชัดเจน นอกจากพระรูปนั้นติดภารกิจจำเป็น เช่นสอนหนังสือในโรงเรียน^{๖๗}

พระมหาสุพัฒน์ กลยาณธมโม ได้ศึกษาเรื่อง “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู” ผลจากการวิจัยพบว่า “ครู หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ และเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้นำทางสติปัญญาทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้เรียน ดังนั้นครูจึงมีความพร้อมอยู่เสมอในการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถที่ตนเองมีอยู่แก่ผู้เรียนเพื่อพัฒนาสติปัญญาให้สูงขึ้น และยกวิญญานของศิษย์ทั้งหลายให้สูงขึ้นเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมเพราะฉะนั้น ครูจึงมีความสำคัญอย่างมากในฐานะปูชนียบุคคลและแม่พิมพ์ของศิษย์ เพราะผู้เรียนจะมีคุณภาพมากน้อยแค่ไหนเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับครูผู้ทำหน้าที่หล่อหลอม ด้วยเหตุนี้ ครู จึงควรมีจิตสำนึกในการแสดงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นครูให้มาก และพึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของความเป็นครู กล่าวคือ พึงดำรงตนอยู่ในพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรมและอธิบาทเป็นต้น หลีกเลี้ยง

^{๖๖}พระครูใบฎีกาสุชาติ ฐิตวโร (พิศาลพันธุ์), บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๕๓).

^{๖๗}พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ, “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๕๑), หน้า ๑๐๔.

การประพุดิที่ไม่เหมาะสม เช่น อบายมุข มีการเล่นการพนัน คอร์ปชั่นในหน้าที่การงาน และคบเพื่อนชั่ว เป็นต้น”^{๖๘}

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ ๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทางปกครอง แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี และมีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันและเป็นธรรม รวมทั้งมีการยกย่องและชมเชยพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบกิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ^{๖๙}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ อธิปญโญ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับ

^{๖๘}พระมหาสุพัฒน์ กลยานธมโม, “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๕).

^{๖๙}พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๕๒).

การศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางปริยัติธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัด แต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน^{๗๐}

พระครูสุจินธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญโญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง ๓ ด้าน พบว่า ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและ การดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของท่านด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา และใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการต่างๆ ของวัด ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือพระสงฆ์ปรับปรุง พัฒนาวัดโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอ และด้านการสนับสนุน ส่งเสริมประสานงานจากภาคส่วนต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือพระสงฆ์สามารถเป็นผู้ประสานระหว่างประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริงได้ ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามความคิดเห็นของพระสงฆ์เอง ได้แก่ การขาดความรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พฤติกรรมของพระสงฆ์ ที่มีความสมถะน้อยลง และประชาชน เข้าวัดน้อยลง ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ คือควรให้ทุกภาคส่วนร่วมมือกันอย่างจริงจังในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนจากกระแสโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของสื่อยุคใหม่^{๗๑}

จิตติมา เสนาไชย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน : กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๘๔ เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า บทบาทที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม ค่าเฉลี่ย ๓.๙๗ รองลงมาคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐ และ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย ค่าเฉลี่ย ๓.๕๙

ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๗๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ค่าเฉลี่ย ๓.๘๙ รองลงมาคือ ด้านงบประมาณ ค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ ด้านบุคลากร ค่าเฉลี่ย ๓.๗๓ และด้านวัสดุอุปกรณ์ ค่าเฉลี่ย ๓.๖๕

^{๗๐}พระครูสังฆรักษ์พิศวีร์ ธีรปญโญ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๕๑).

^{๗๑}พระครูสุจินธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญโญ), “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอคลอง จังหวัดแพร่”, พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

จากผลการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของ วัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านงบประมาณมีความสัมพันธ์กับบทบาทของวัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน เรียงตามลำดับ คือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต วิทยุญาณ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะ ควรจะมีการจัดกิจกรรมสุขภาพ ๔ ด้าน เพิ่มเติม เช่นด้านสุขภาพกายควรมีการรณรงค์ป้องกันโรคระบาด การจัดกิจกรรมดูแลสิ่งแวดล้อม การจัดทำโครงการแข่งขันการออกกำลังกาย การประกวดผู้มีสุขภาพดี การจัดสร้างสถานพยาบาลหรือห้องพยาบาลภายในวัดพระธาตุดอยสะเก็ด ด้านสุขภาพจิต ควรมีการจัดกิจกรรมสนทนาสำหรับเยาวชน การจัดกิจกรรมความรักความผูกพันในครอบครัว การเทศนาธรรมที่มีเนื้อหาสาระสนุกสนาน ด้านสังคม ควรมีการจัดแหล่งเรียนรู้เรื่องการพัฒนาชุมชน การสร้างสวนสาธารณะเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ด้านสุขภาพจิตวิทยุญาณ ควรมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม การจัดกิจกรรมพระภิกษุเทศน์สอนตามบ้านในโอกาสสำคัญ^{๗๒}

ไอศูรย์ อินทร์เพชร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมนั้น พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมโดยใช้หลักศาสนาช่วยวางรากฐานความเจริญแก่สังคมในด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่สังคม ส่งเสริมให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งให้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ อันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข

บทบาทการพัฒนาสังคมตามแนวพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) ท่านเป็นแบบอย่างที่ดี เคร่งครัดระเบียบวินัย วางระเบียบแบบแผน ข้อวัตรไว้อย่างเคร่งครัด ทั้งได้ดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ เสียสละ โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่คณะสงฆ์และสาธุชนทั้งในด้านการปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ปรากฏประจักษ์เป็นผลงานสืบมา

การประยุกต์แนวคิดในการพัฒนาสังคมของพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) พบว่า ท่านได้นำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ด้านการปกครองท่านได้ปรับปรุงและประยุกต์หลักสัปปุริสธรรม ๗ ได้อย่างเหมาะสม ด้านการศึกษาได้วางรากฐานของชีวิตโดยการประยุกต์หลักไตรสิกขาซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิตให้ถูกต้อง ด้านการเผยแผ่ได้ประยุกต์แนวคิดจากหลายทฤษฎีมาใช้กับประชาชนอย่างมีผลสำเร็จ ด้านการสาธารณูปการ ท่านได้

^{๗๒}จิตติมา เสนาไชย, “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน : กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่”, *พุทธศาสนคณาจารย์จิตต* สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนได้อย่างเหมาะสม ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ท่านได้ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ สงเคราะห์สังคมเพื่อให้ได้รับประโยชน์และความสุขอย่างแท้จริง^{๗๓}

พระมหากษัตริย์ นันทเพชร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทักษะคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคมโดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ประการแรกเพื่อศึกษาทัศนคติของพระสงฆ์ของพระสงฆ์ผู้ได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ที่มีต่อบทบาทการพัฒนาสังคม ประการที่สองเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรี ประการที่สามเพื่อศึกษาบทบาทในการพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ ของพระสงฆ์ในการศึกษาในระดับปริญญาตรีในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต การเก็บข้อมูลแบบสอบถาม โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลแบบบังเอิญ จากกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียนบาลีเปรียญธรรมเก้าประโยคในโรงเรียนปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร และพระนักศึกษาระดับปีที่ ๔ ของมหาลัทธิสงฆ์ ๒ แห่งในกรุงเทพมหานคร คือ สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ จานวนตัวอย่าง ๑๘๕ ตัวอย่างและนำข้อมูลวิเคราะห์โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และค่า F-test จากผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกในมหาจุฬาราชวิทยาลัยต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือพระสงฆ์ที่เรียนเอกสังคมวิทยา มีทัศนคติเห็นด้วยกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม สูงกว่าพระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกภาษาอังกฤษ วิชาเอกศาสนาปรัชญาและวิชาเอกบาลี-สันสกฤตและมีแนวโน้มว่าปัจจัยอื่น ๆ เช่น พรรษา สถาบันการศึกษา จำนวนครั้งในการติดตามสื่อโทรทัศน์จะส่งผลให้พระสงฆ์มีทัศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคมบางด้านแตกต่างกันด้วย^{๗๔}

กล่าวโดยสรุปว่า บทบาท คือพฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานของบุคคลในสังคมบทบาทเป็นแบบแผน ความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อ ทักษะคติ ค่านิยมและการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่าจะต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้นๆ หรืออาจกล่าวสั้นๆ ว่าบทบาทคือสิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง

๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์

งานวิจัยเรื่อง “หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถระ” นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการค้นคว้าทางด้านงานวิจัย โดยมุ่งเน้นไปที่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ ไว้ดังนี้

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ทำการศึกษารายงานเรื่อง “โครงการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการศึกษารายงานพบว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทในการส่งเสริมให้ครอบครัว นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้อย่างจริงจัง การพัฒนาศักยภาพของบุคคลในสายการปกครองให้มีคุณธรรม จริยธรรม โดยประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง การเป็นผู้นำด้านจิตใจเผยแผ่คุณธรรม

^{๗๓}ไอศูรย์ อินทร์เพชร, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺโณโต)”, **พุทธศาสนคัมภีร์ฉบับมติ** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๗๔}พระมหากษัตริย์ นันทเพชร์, **ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, พ.ศ.๒๕๕๐).

จริยธรรม เทศนาอบรมสั่งสอน พุทธศาสนิกชน มีความคาดหวังต่อบทบาทพระสงฆ์ในระดับมากทุกสถาบัน โดยมีความคาดหวังต่อบทบาทพระสงฆ์ผ่านสถาบันศาสนามากที่สุด พระสงฆ์และพระสังฆาธิการ เห็นว่าปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ คือ ความร่วมมือกันทั้งพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในเรื่องงบประมาณและนโยบายที่ชัดเจน การได้รับการสนับสนุนจากสถานศึกษา ความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ เทคนิควิธีการของพระสงฆ์ ในการเทศนา ความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ และการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พุทธศาสนิกชน เห็นว่าปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก^{๗๕}

พินิจ ลาภธนานนท์ ศึกษาถึงเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทโดยศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์พัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้พระสงฆ์เข้ามา มีบทบาทในการพัฒนาชนบทคือการที่พระสงฆ์พัฒนาได้พบเห็นสภาพปัญหาและความทุกข์ยากของชาวบ้านจึงต้องการเข้ามาแก้ไขปัญหาให้แกชาวบ้าน จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสังคมพัฒนา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผู้วิจัยจำแนกได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. บทบาทผู้สังเคราะห์พัฒนา คือบทบาทที่พระสงฆ์พัฒนาดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยที่ตนเอง เป็นผู้จัดทำทรัพยากรและบริหารโครงการต่าง ๆ ด้วยตัวท่านเอง ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกโครงการต่าง ๆ

๒. บทบาทผู้นำการพัฒนา เป็นบทบาทที่พระสงฆ์เป็นผู้นำชาวบ้านเข้ามาทำกิจกรรมสังคมพัฒนาชนบทต่าง ๆ โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้คิดค้นโครงการ หรือติดต่อโครงการพัฒนาต่าง ๆ มาดำเนินการ จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านร่วมปรึกษาหารือบ้าง จากการศึกษา พบว่า พระสงฆ์พัฒนาที่มีบทบาทเช่นนี้มีอยู่มากที่สุด

๓. บทบาทผู้ประสานงาน โดยกิจกรรมและโครงการสังคมพัฒนาต่าง ๆ มักจะเป็นการดำเนินการโดยพยายามชักนำความร่วมมือ และสนับสนุนจากหลายฝ่ายและพยายามร่วมมือกับผู้นำชุมชนในการชักจูงชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง

๔. บทบาทที่เป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนการพัฒนาในหมู่บ้าน โดยมีชาวบ้านเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองอย่างสำคัญ พระสงฆ์พัฒนามีบทบาทเป็นเพียงพี่เลี้ยงที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาและประสานงานการสนับสนุนจากภายนอกตามที่ชาวบ้านเห็นชอบร่วมกัน บทบาทแบบนี้ นับว่าเป็นแนวทางที่สอดคล้องเหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักการพึ่งตนเอง เพราะชาวบ้านจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญทั้งในการตัดสินใจคัดเลือกโครงการ การปฏิบัติงาน และติดตามรับผิดชอบในผลที่จะเกิดขึ้น^{๗๖}

นวรรตน์ สุวรรณผ่อง ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่องานสังคมสงเคราะห์จิตเวช” โดยพิจารณาบทบาทในการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางด้านจิตใจ บทบาทในการรดน้ำมนต์ ให้วัตถุมงคลอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับขวัญและกำลังใจ บทบาทในการสอนวิปัสสนากรรมฐานเพื่อความสงบสุขทางด้านจิตใจบทบาทในการให้อยู่ที่อยู๋อาศัยแก่คนที่ไร้ที่พึ่งและผู้เจ็บป่วยและบทบาทในการ

^{๗๕}กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, “โครงการศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาพหุเพียง”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, พ.ศ.๒๕๕๕).

^{๗๖}พินิจ ลาภธนานนท์, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, โครงการหนังสือเล่มสถาบันวิจัยสังคม” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐ .

ส่งเสริมจริยธรรมและการพัฒนาทางด้านจิตใจ ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางด้านจิตใจและการส่งเสริมจริยธรรมกับการพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นส่วนใหญ่ บทบาทด้านอื่นนั้นมีน้อย สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงานของพระสงฆ์มากที่สุดในการช่วยเหลือประชาชนก็คือการขาดแคลนทุนทรัพย์ นอกจากนี้ ยังพบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่คิดว่ามีความสามารถ มีความพร้อมเหมาะสมที่จะช่วยเหลือประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล กลุ่ม หรือชุมชนก็ตาม^{๗๗}

พระปลัดเกียรติศักดิ์ ลินทวีวรกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” จากผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบในการจัดการ ศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใด ขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนาและครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกรับภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลังอันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามากที่สุด คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครู นักเรียนและอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลี อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้^{๗๘}

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคล เป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกรมแตฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถือธุดงค์วัตร เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมณกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่าการพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติตามมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่การพัฒนา การศึกษา สาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่นๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ^{๗๙}

พระมหาปัญญา สุขสงค์ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมศึกษาเฉพาะกรณี : พระพิศาลธรรมพาที (พระอาจารย์พยอม กลฺยาโณ) ผลการศึกษาพบว่าพระพิศาลธรรมพาที เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลอย่างสำคัญต่อการพัฒนาสังคม ทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนา การและสาธารณสงเคราะห์ การฟื้นฟูและ

^{๗๗} นวรัตน์ สุวรรณผ่อง, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ไทยกับงานสังคมสงเคราะห์จิตเวช : ศึกษากรณีวัดที่มีสำนักสมถวิปัสสนากรรมฐานเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ ศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ.๒๕๕๔).

^{๗๘} พระปลัดเกียรติศักดิ์ ลินทวีวรกุล, *บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่*, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๔๑.

^{๗๙} พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, *บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)*, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาภาวะ จนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ในด้านการเผยแผ่ ประชาชนได้รับการอบรมให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นคนดี อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข^{๘๐}

พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อการลด ละ เลิก อบายมุขศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล) วัดโนนเมือง ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระครูศีลวราภรณ์ ในการนำเอาหลักธรรมมาพัฒนาชุมชนเพื่อ ลด ละ เลิก อบายมุข โดยศึกษาเชิงคุณภาพ พื้นที่ในการศึกษาคือชุมชนวัดโนนเมืองที่พระครูศีลวราภรณ์เป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนากิจการชุมชน ผลการวิจัย สรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชน ด้วยการกระตุ้นปลูกจิตสำนึก นำเทคนิควิธีการในการเข้าถึงชุมชน การสื่อสารกับชุมชนผ่านการเทศนา บรรยาย ป้ายข้อความสื่อด้วยหลักธรรม การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนากิจกรรมกลุ่ม ซึ่งตั้งหมายไว้คือ ชุมชนปลอดจากอบายมุข โดยขั้นตอนของกิจกรรมมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง การชี้ให้ประชาชนเห็นโทษของอบายมุข การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมุ่งให้มีการปฏิบัติจริง ส่งเสริมขบวนการเรียนรู้ให้แก่ประชาชนได้ดำเนินการฝ่ายกิจกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลจากการศึกษาปรากฏว่า บทบาทของพระครูศีลวราภรณ์ ได้ส่งผลให้ชุมชนได้ร่วมมือทำกิจกรรมด้วยกัน เพื่อมุ่งสร้างชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนอยู่รอดและพึ่งพากันเองในชุมชน^{๘๑}

สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ต้องเป็นทั้งหัวหน้า ผู้นำและผู้ประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์และจำเป็นต่อการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ เพราะคณะสงฆ์มีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่ต้องกระทำร่วมกันเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ดังนั้นเพื่อให้การปฏิบัติงานมีคุณภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่คณะสงฆ์ตั้งเอาไว้จึงต้องบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามบทบาทที่ได้รับอย่างเต็มความสามารถ โดยนำการบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้เพื่อความเหมาะสมถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและทันยุคสมัยปัจจุบัน

๓) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

งานวิจัยเรื่อง “หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถระ” นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการค้นคว้าทางด้านงานวิจัย โดยมุ่งเน้นไปที่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

^{๘๐}พระมหาปัญญา สุขสงค์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี :พระพิศาลธรรมพาที (พระอาจารย์พยอม กลฺยาโณ)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม, (มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๑).

^{๘๑}พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์, “บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อลด ละ เลิก อบายมุข ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล)”, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

พระมหาศรีบุญ ปณฺญาโร ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา)” ผลการศึกษาพบว่า “ครูบาอินทจักรรักษา” เป็นพระสงฆ์ที่ถือหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ หลักการวิปัสสนากรรมฐานทุกอิริยาบถที่ท่านแสดงออกมาเป็นเสมือนท่านกำลังสื่อวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสู่พุทธบริษัท โดยท่านครูบาอินทอยู่บนหลักการนี้ จะเห็นได้ว่า ถ้าคำสอนใดผิดไปจากหลักการที่ว่ามา ท่านครูบาจะออกมาชี้แจงแก้ไข ตอบโต้ คำสอนที่ผิดเหล่านั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนเป็นสำคัญ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาอินทจักรรักษาประสบความสำเร็จเพราะท่านเป็นพระภิกษุที่ยึดมั่นในหลักการและวิธีการที่ถูกต้อง”^{๘๒}

พระมหาธนาชัย ตนต์ิปาโล (แสนณรงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระวิกรมมุนี (บุญรอด ปณฺญาวโร) ผลการวิจัยพบว่า ในพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการแสดงธรรม การสนทนาเป็นโอกาสในการสอน การตอบปัญหาธรรม โดยทรงยกยั้งปัญหาไร้สาระและสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มาถามปัญหา ทรงมีพุทธวิธีการสอนที่น่าอัศจรรย์ ทรงวิเคราะห์ผู้ที่มาสอน จำแนกพระธรรมคำสอนให้เหมาะแก่ผู้ที่จะสอน เมื่อเกิดพุทธบริษัทผู้นับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น พระองค์ทรงใช้พุทธวิธีในการบริหารที่เยี่ยมยอด มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การวางแผนประกาศพระศาสนา การจัดการองค์กรให้เป็นระเบียบ การกระจายอำนาจการปกครอง การบริหารบุคคลากรทรงมอบอำนาจความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ การอำนวยการ การสั่งการในแต่ละครั้งจะทรงใช้แรงจูงใจได้บังคับ ทรงปกครองแบบธรรมาธิปไตยในการกำกับดูแล พุทธองค์ทรงใช้พระวินัยในการควบคุมดูแลคณะสงฆ์ ทรงสอนวิธีการปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์ที่แท้จริง ทำให้ผู้ศึกษารู้ยังเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น เมื่อปฏิบัติก็พ้นทุกข์ได้จริง จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบัน

การศึกษาด้านบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระวิกรมมุนี ทำให้ทราบถึงบทบาทของนักเผยแผ่ที่ดี ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เพื่อให้มีความรู้จริง ดูออก บอกได้ ทำเป็น และการทำงานให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อสร้างความศรัทธาเลื่อมใสให้กับผู้พบเห็น สำคัญต้องมีปัญญาในการประยุกต์หลักธรรมคำสอนมาใช้ให้เหมาะสมกับบุคคล กับสถานที่ กับงาน กับเวลา พระวิกรมมุนีมีรูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือ มีคำพูดคำคมที่มีคติสอนใจ ทำให้ผู้ฟังสนใจ รู้จักวิธีการใช้สื่อในการเผยแผ่หลักธรรมด้วยวาจาธรรมเลื่องลือขนาดพกพา อ่านง่าย ข้อความกระชับ ทำให้ผู้อ่านสามารถอ่านจบและเข้าใจได้ง่ายในระยะเวลาอันสั้น การจัดทำหนังสือคู่มือการปฏิบัติธรรม เพื่อให้เหมาะสมกับผู้สนใจในการศึกษาปฏิบัติธรรม ท่านได้พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ธรรมและปฏิบัติธรรม

อิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระวิกรมมุนี ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น ท่านได้ริเริ่มโครงการต่างๆ ที่เป็นรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน เช่น โครงการฝึกอบรมพระนวกะ โครงการฝึกอบรมพระมหาลกะ โครงการบวชศีลจาริณี โครงการฝึกอบรมนักเรียนนิสิตนักศึกษาและข้าราชการ เปิด

^{๘๒}พระมหาศรีบุญ ปณฺญาโร, “การศึกษาหลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๖), หน้า ๑.

โอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นต้น รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านได้มีการนำไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสถานที่ต่างๆ มากมายในปัจจุบัน

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่า พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการแสดงธรรมเป็นหลักสำคัญ พุทธวิธีในการบริหารมีหลักธรรมาธิปไตยเป็นแนวทางการบริหารงานทางพระพุทธศาสนา พุทธองค์ทรงสอนแนวทางการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ คือพระนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด พระวิกรมมุนีท่านได้นำพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยสร้างรูปแบบการเผยแผ่ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน รักษาไว้ซึ่งหลัก ปรีชา ประโยชน์ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในอนาคตสืบต่อไป^{๘๓}

พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี (โอรุส) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺธโ)” ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้สรุปว่างานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺธโ) วัดบ้านไร่ตำบลกุดพิมาน อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา เพราะเห็นว่า ท่านเป็นพระที่สามารถสื่อสารกับประชาชนได้ทุกระดับ และประสบผลสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือมีประชาชนศรัทธาเคารพนับถือมากมาย ทุกคนต่างมุ่งสู่วัดบ้านไร่ เพื่อเข้าไปกราบนมัสการท่าน ยิ่งนับวันก็เพิ่มมากขึ้นไม่ว่านักข่าว นักการเมือง นักกีฬา หรือนักวิชาการ ต่างก็หันมาสนใจเข้าหาท่านอยู่เสมอ แม้กระทั่งเวลาเกิดปัญหาที่แก้ไม่ตกก็มักจะให้ท่านเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง เช่น ปัญหา เรื่อง วายู เค และปัญหา ยาเสพติด จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาค้นคว้า โดยได้ทำการวิจัยเชิงเอกสาร คือศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ และการสื่อสาร โดยศึกษาถึงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในครั้งที่พระองค์ยังทรงมีพระชนม์อยู่ จากหนังสือพระไตรปิฎก เทคนิคและวิธีการสอนของพระพุทธองค์ พุทธวิธีการสอนตามแนวธรรมบท วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยต่างๆ ในประเทศไทย ส่วนการสื่อสารตามหลักกระบวนการสื่อสารใช้ทฤษฎีด้านการสื่อสาร ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ และมีแนวคิดพร้อมทั้งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องด้วย^{๘๔}

พระพิสิษฐ์ ฐานิสโร (ปานจรัญทิพย์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินธโร) ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ทรงใช้พุทธวิธีแบบเมืองล้อมป่าด้วยการแสดงธรรมให้ผู้นับแต่ละรัฐเกิดศรัทธา แล้วบริวารก็จะเกิดศรัทธาตาม เช่น กรณีโปรดพระเจ้าพิมพิสาร วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าคือ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ทำให้ผู้ฟังเลื่อมใสและเข้าใจต่อธรรมที่ประกาศไปแล้ว สามารถนำไปปฏิบัติได้ ส่วนพระสงฆ์ในปัจจุบันได้สืบทอดการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^{๘๓}พระมหาธนาชัย ตนต์ปาโล (แสนณรงค์), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระวิกรมมุนี (บุญรอด ปญญาโร)”, *พุทธศาสนคัมภีร์ฉบับมติ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๘๔}พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี (โอรุส), “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺธโ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนคัมภีร์ฉบับมติ*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๕๓).

ตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการไว้ นำความร่มเย็นเป็นสุขให้แก่ชุมชนและสังคม จากอดีตจนปัจจุบัน

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) ในรูปแบบตามภาระงานคณะสงฆ์ ๖ ด้าน (๑) ด้านการปกครอง ได้ปกครองคณะสงฆ์ตามระเบียบของมหาเถรสมาคม โดยถือพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ โดยใช้หลักธรรมาธิปไตย (๒) ด้านการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งแผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญศึกษา และระดับอุดมศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริมการศึกษา ในรูปแบบของโรงเรียนการกุศลและโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (๔) ด้านการเผยแผ่ ส่งเสริมการเผยแผ่ โดยจัดตั้งหน่วยและบุคลากรในการเผยแผ่โดยเฉพาะ เช่นงานพระธรรมทูต ให้การอบรมประชาชนในแต่ละโอกาส (๕) ด้านสาธารณูปการ ให้การสนับสนุนการก่อสร้างถาวรวัตถุและบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะต่างๆ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ให้การสนับสนุนการก่อสร้างแก่อนุเคราะห์งานราชการ เช่น โรงเรียนสถานพยาบาลและองค์กรภาคประชาชนตามความเหมาะสม ส่วนวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพบว่า มีหลายวิธี เช่น การสอน การเขียนงานวรรณกรรมชื่อพุทธภาษิตสะกิดใจ เล่ม ๑ ถึงเล่ม ๓ จำนวนกว่า ๕๐๐ เรื่อง การแสดงธรรมในงานต่างๆ การเสนอหลักธรรมผ่านรายการวิทยุ สวท. FM. ทุกวัน เวลา ๐๖.๐๐ น.

ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) โดยยึดหลักปฏิบัติภาระงาน ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ได้แก่ การปกครอง ทำให้ภิกษุสามเณรในปกครองมีความประพฤติดีเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ด้านการศึกษา ภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชนมีความรู้คู่คุณธรรม ทั้งทางโลกและทางธรรม ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการมอบทุนให้กับภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน ด้านการเผยแผ่ ท่านได้นำหลักธรรมไปเผยแผ่ผ่านกิจกรรมต่างๆ ทำให้ผู้ฟังสามารถ นำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ด้านสาธารณูปการ ทำให้ประชาชนได้รับความสะดวก จากสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น ศาลาการเปรียญ อุโบสถ รวมถึงสถานที่ราชการต่างๆ เช่นโรงเรียนสถานพยาบาล เป็นต้น ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้บริจาควัตถุสิ่งของต่าง ๆ แก่ผู้ประสบภัย เช่นอุทกภัย วาตภัย เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในเหตุการณ์นั้นๆ^{๔๕}

พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโภ) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” ผลการศึกษาพบว่า เทคนิคการเผยแผ่ของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ใช้เทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรม โดยยึดเทคนิคและรูปแบบการสอนและการสื่อสารตามแนวพุทธผสมผสานกับหลักนิเทศศาสตร์ทั่วไป โดยได้นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เทป วีดีโอ หนังสือ และสื่อสารมวลชนอื่น ๆ เข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่^{๔๖}

^{๔๕} พระพิสิษฐ์ ฐานิสฺสโร (ปานจรรณูทิพย์), “ศึกษาวิเคราะห์ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๔๖} พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโภ), “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

พระปลัดสมนึก ธีรจิตโต (แซ่ตัน) ได้ศึกษาเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิโท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร” จากการศึกษาพบว่า

๑. พระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิโท) ท่านมีรูปแบบในการนำเสนอพระพุทธศาสนาออกสู่สายตาทั้งพระสงฆ์และประชาชนในลักษณะใหญ่ ๓ ประการ คือ ๑. นำเสนอโดยตรง (ตามความเป็นจริง) ๒. นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัจจุบันและ ๓. นำเสนอโดยยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ ซึ่งแสดงออกโดยรูปแบบต่างๆ คือ การเทศนา การบรรยายธรรม สื่อสิ่งพิมพ์ ตำรับ ตำราเรียน ทั้งทางวิชาการ หนังสืออ่านนอกเวลา และการเผยแผ่ทางวิทยุประชาสัมพันธ์ต่างๆ โดยใช้เทคนิค หรือวิธีการนำเสนอท่านมักใช้บ่อย ๓ วิธี คือ ๑) การใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปไมย ๒) การนำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบและ ๓) การใช้สำนวนพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม โคลงบทกลอนซึ่งทั้ง ๓ วิธีนี้นับว่าเป็นวิธีการที่จัดได้ว่าเป็นวิธีที่ท่านถนัดมากที่สุดเพราะทำให้การเทศนาบรรยายธรรม ของท่านไม่น่าเบื่อ สนุกสนานมากเป็นที่ประทับใจผู้ที่ได้พบได้ฟัง

๒. รูปแบบเทคนิคและวิธีการนำเสนอพระพุทธศาสนาของพระเดชพระคุณพระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิโท) ที่กล่าวมานั้นถือว่าสอดคล้องกับหลักพุทธวิธีในการสื่อสาร คือ มีคุณลักษณะ ๔ อย่าง ดังนี้ ๑. สันติสนทนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา ๒. สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓. สมุตเตชนา ระวังใจให้แกลั้วกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขันมั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก และ ๔. สัมปหังสนา ซื่อโลมใจให้แช่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ไม่น่าเบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนพึงได้รับการปฏิบัติจากถูกเป็นคำสั้นๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจหาญกล้า ร่าเริง หรือ ชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบานทั้งยังสอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์ที่ยกหลักการสื่อสารของอริสโตเติลที่เรียกว่า ผู้พูด (Speaker) คำพูด (Speech) และผู้ฟัง (Audience) และหลักการสื่อสารของเบอร์โลที่ประกอบด้วย หลัก ๔ ประการ คือ ๑. ผู้ส่งสาร (Sender) ๒. สาร (Message) ๓. ช่องทาง (Channel) และ ๔. ผู้รับสาร (Receiver) ที่สอดคล้องกันอย่างชัดเจนส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิโท) มีประสิทธิภาพและสำเร็จผลตามต้องการ^{๘๗}

พระครูปลัดชโล เตชพล (ปันวิเศษ) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนโท)” จากการศึกษาพบว่า

๑. บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนโท) ท่านเป็นพระเถระที่มีความกตัญญูกตเวที เป็นปูชนียสงฆ์ของชาวจังหวัดสุพรรณบุรี มีคุณสมบัติครบถ้วนของความ เป็นนักเผยแผ่ มีความรู้ลึกซึ้งในพุทธธรรม ใช้รูปแบบและแนวทางการสอนให้ประจักษ์มีสัมฤทธิ์ผล ปฏิบัติตนเป็นอย่างดี แนะนำสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชน ทำแต่ความดี เว้นจากการทำความชั่ว เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยความเป็นกัลยาณมิตร

^{๘๗} พระปลัดสมนึก ธีรจิตโต (แซ่ตัน), “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิโท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๖).

๒. พระเทพสุวรรณโมลี (สอึ้ง สิรินนโท) นำเสนอพุทธธรรมที่เป็นเรื่องง่ายไม่ไกลตัว ท่านได้อธิบายเนื้อหาสาระธรรม ชัดเจน แจ่มแจ้ง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะโดยเนื้อหาพุทธธรรมส่วนใหญ่ท่านจะเน้นเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญูตเวทิตา พร้อมทั้งพระบรมราโชวาททั้ง ๔ ประการ อันเป็นธรรมรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เยาวชน ประชาชนได้นำมาปฏิบัติขัดเกลาจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในจริยธรรมศีลธรรม อาจกล่าวได้ว่าท่านเป็นพระเถระ ที่ได้แสดงบทบาทเจริญรอยตามพระศาสดาได้อย่างสมบูรณ์ เป็นแบบอย่างแห่งความดี ด้านความกตัญญูตเวทิตา ที่ได้อุทิศชีวิตตน เพื่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ด้วยความอดทน และเสียสละเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง

พระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความที่นำเสนอมีความโดดเด่นด้านการใช้ภาษา การอธิบายกระชับชัดเจนเข้าใจง่าย ได้มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ยกอุทาหรณ์ เล่านิทาน เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย ใช้วิธียกบุคคลเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเป็นรูปแบบ และแนวทางที่ท่านได้นำมาเผยแผ่พุทธธรรมมากที่สุด

๓. พระเทพสุวรรณโมลี (สอึ้ง สิรินนโท) ใช้รูปแบบการนำเสนอแบบ ๔ ส. คือ ส. ๑ คือ สันตัสสนา (แจ่มแจ้ง) ส. ๒ คือ สมาทปนา (จงใจ) ส. ๓ คือ สมุตเตชนา (หาญกล้า) ส. ๔ คือ สัมปาหังสนา (ร่าเริง) โดยมีการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย ใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้อารมณ์ขัน ใช้ภาษาง่าย เหมาะสมกับผู้ฟัง และในส่วนของความสอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์ คือ มีความกระชับชัดของภาษา การใช้ภาษาที่ทำให้ผู้ฟัง เกิดจินตภาพ มีความเหมาะสมตามกาล ความเหมาะสมของการใช้ภาษา มีความบริบูรณ์ด้วยเหตุและผล และมีความแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่มีอคติ เป็นประโยชน์สูงสุด

สรุปว่า บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพสุวรรณโมลี (สอึ้ง สิรินนโท) พระเดชพระคุณมีความโดดเด่นด้าน ภาพลักษณ์ กลอน โคลง ฉันท์ และทำนองสวดสรภัญญะเพื่อเป็นสิ่งจูงใจในการเผยแผ่หลักธรรมศาสนา และเป็นพระเถระที่มีความเมตตาสูงเป็นกันเอง ความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี เป็นพระนักเทศน์เผยแผ่เชิงรุก ทนเหตุการณ์และมองการณ์ไกล ตลอดถึงเป็นพระนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและตระหนักถึงธรรมชาติ และปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร และเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ตามมติมหาเถรสมาคมทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้วยปรัชญาชีวิตที่ว่า "อยู่เพื่อตัว อยู่แค่สิ้นลม อยู่เพื่อสังคม อยู่คู่ฟ้าดิน"^{๘๘}

^{๘๘}พระครูปลัดชโล เตชพล (ปิ่นวิเศษ), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพสุวรรณโมลี (สอึ้ง สิรินนโท)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๖).

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง”บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถระ (ครูบาพรหมา พรหมจกโก)”เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาจากเอกสารข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และหนังสือประวัติของพระสุพรหมยานเถระและข้อมูลทุติยภูมิคือ ตำราทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีการเก็บข้อมูลภาคสนามมาจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายและผู้ที่เกี่ยวข้องหรือหน่วยงานโดยตรงเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสงฆ์และฆราวาสที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรหมยานเถระในเขตของจังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่

๑.๗.๒ ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก

ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกประกอบด้วย พระสงฆ์และฆราวาสในเขตจังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๖ รูป/คน ได้แก่

๑) พระธรรมมังคลาจารย์*	ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๗ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทอง อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
๒) พระพุทธบาทพิทักษ์	เจ้าคณะอำเภอป่าซาง เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
๓) พระสุวรรณเมธี	รองเจ้าคณะอำเภोजอมทอง วัดพระธาตุศรีจอมทอง อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
๔) พระครูสัทธาภิณฐ์	รองเจ้าคณะอำเภอป่าซาง เจ้าอาวาสวัดมะกอก
๕) อาจารย์ศิริรินทร์ หินคง	อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่
๖) อาจารย์สว่าง คำสม	ไวยาวัจกรวัดพระพุทธบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยกำหนดโครงสร้างประเด็นการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย

๑. คุณลักษณะพิเศษ ที่เป็นเอกลักษณ์ของพระสุพรหมยานเถระ (ครูบาพรหมา พรหมจกโก) ที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะเป็นอย่างไรบ้าง

๒. กุศโลบายในการเผยแผ่พุทธธรรม ของพระสุพรหมยานเถระ (ครูบาพรหมา พรหมจกโก) มีอย่างไรบ้าง

* ปัจจุบันได้รับ พระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นที่ ๒ บัณฑิตในราชทินนามที่ พระพรหมมงคล

๓. ปฏิบัติในการครองตน ครองคน ครองงาน ของพระสุพรรณมยานเถระ(ครูบาพรหมา พรหมจกโก) เป็นอย่างไรบ้าง

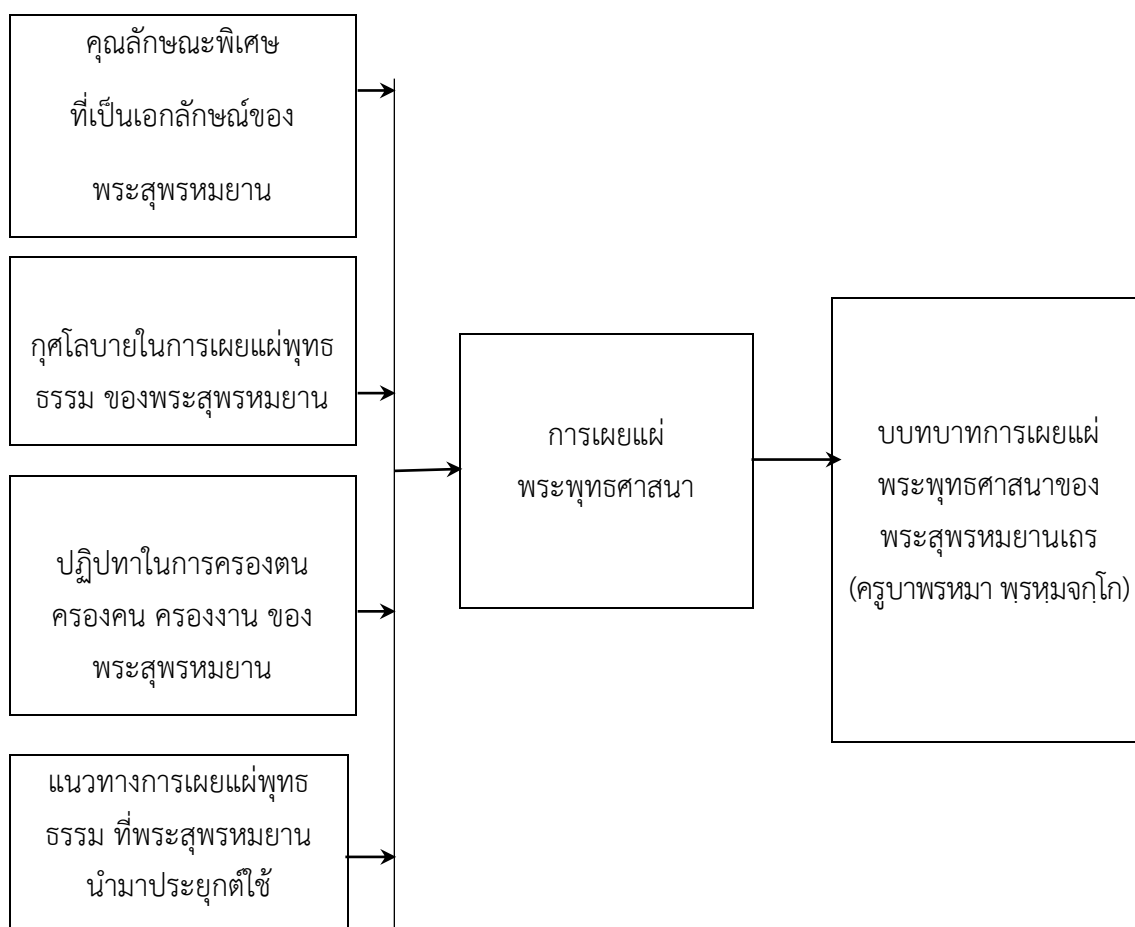
๔. แนวทางการเผยแผ่พุทธธรรม ที่พระสุพรรณมยานเถระ(ครูบาพรหมา พรหมจกโก) นำมาประยุกต์ใช้เป็นอย่างไบบ้าง

๑.๗.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการจัดลำดับเนื้อหาที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ประกอบบริบท ตามโครงสร้างของแบบสัมภาษณ์ ประกอบการสังเกตของผู้วิจัย

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุพรรณมยานเถระ (ครูบาพรหมา พรหมจกโก)” ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๙.๑ ทำให้ทราบประวัติและบทบาทของพระสุพรรณยานเกร
- ๑.๙.๒ ทำให้ทราบหลักและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
- ๑.๙.๓ ทำให้ทราบบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสุพรรณยานเกร